

ÜNİVERSİTELER İÇİN TÜRK DİLİ

*Engin Yılmaz, Engin Ömeroğlu,
Serhat Demirel, Erol Eroğlu,
Özlem Yahşi, Özlem Düzlü,
Hürdünya Şahan, Şule Ertürk,
Gökhan Ekşi*

İÇİNDEKİLER

1. GENEL DİL KÜLTÜRÜ.....	4
1. Yazı Türleri / Düşünce Yazıları	4
1.1 Makale.....	4
1.2 Fıkra/Köşe Yazısı.....	8
1.3 Eleştiri.....	10
1.4 Deneme.....	16
1.5 Söyleşi/Sohbet.....	27
1.6 Röportaj.....	30
1.7 Gezi Yazısı.....	33
1.8 Anı.....	35
1.9 Günlük.....	39
1.10 Yaşam Öyküsü/Biyografi.....	40
1.11 Öz Yaşam Öyküsü/Otobiyografi.....	42
2. YAZIM KURALLARI.....	44
2.1 Noktalı Virgül.....	44
3. OKUMA /DİNLEME-ANLAMA ÇALIŞMASI.....	46
3.1 Haritada Bir Nokta.....	46
4. KONUŞMA.....	50
4.1. Vurgu ve Tonlama.....	50
4.2 Kelime Vurgusu.....	50
4.3 Cümle Vurgusu.....	52
4.4 Tonlama.....	53
5. ÖZET.....	54
6. KENDİMİZİ SINAYALIM (SORULAR).....	55
7. KAYNAKLAR	59

9. BÖLÜM*

AMAÇLAR

- *Yazılı anlatım nedir öğrenmek,*
Yazılı anlatım türlerinden düşünce yazıları hakkında bilgi sahibi olmak,
Düşünce yazılarını öğrenmek,
- *Noktalama işaretlerinden noktalı virgül'ün (;) kullanım yerlerini öğrenmek*
- *Okuma/ Dinleme- Anlama Çalışmaları ile metnin (Haritada Bir Nokta) ana düşüncesini ve metinde geçen yan düşünceleri bulmak,*
- *Konuşma başlığı altında Türkçenin vurgu ve tonlama kurallarını bilmek ve uygulamak.*

ANAHTAR KELİMELELER

- Yazılı Anlatım
- Düşünce Yazıları: Makale • Fıkra • Eleştiri • Deneme • Söyleşi/Sohbet • Röportaj • Gezi Yazısı • Anı • Günlük • Yaşam Öyküsü/Biyografi • Öz Yaşam Öyküsü/Otobiyografi
- Noktalama İşaretleri Noktalı Virgül (;)
- Okuma/dinleme-anlama
- Konuşmada vurgu ve tonlama

İÇİNDEKİLER

DÜŞÜNCE YAZILARI Giriş > Makale > Fıkra > Eleştiri > Deneme > Söyleşi/Sohbet > Röportaj > Gezi Yazısı > Anı > Günlük > Yaşam Öyküsü/Biyografi > Öz Yaşam Öyküsü/Otobiyografi

NOKTALAMA İŞARETLERİ noktalı virgül (;)

OKUMA/DİNLEME-ANLAMA ÇALIŞMASI (Haritada Bir Nokta/ Sait Faik Abasıyanık)

KONUŞMA Vurgu ve Tonlama

* Bu bölüm; Dr. Hürdünya ŞAHAN ve Dr. Serhat DEMİREL tarafından hazırlanmıştır.

GENEL DİL BİLGİSİ/KÜLTÜRÜ

YAZI TÜRLERİ

1. DÜŞÜNCE YAZILARI

Giriş

Düşüncelerin yazı ile ifade edilmesine yazılı anlatım denir. Bireysel ve toplumsal gereksinimler için kimi zaman yazılı anlatıma başvurulur. Öğrenciler dünyalarını ve kendi algılarını üst düzey bir dil becerisi olan yazma ile şekillendirirler. Yazılı anlatım hem iletişim becerilerini geliştirir hem de öğrenmelerinde destek olur. Öğrenciler, yazılı anlatım becerileri geliştikçe, düşünme becerilerini kontrol eder, zihinlerini sürekli kullanır ve öğrenme sürecini daha etkili duruma getirirler. Böylece yazılı anlatım yoluyla öğrenciler kendilerini daha doğru ve etkili ifade ederken, bilişsel ve dil gelişimlerinde katkı sağlar.

Okuyucuya bilgi vermek, onun düşünce ve kanaatlerini değiştirmek, etkilemek amacıyla kaleme alınan yazılara ise düşünce yazıları denir. Söz konusu metinlerde çoğunlukla dil göndergesel işlevde kullanılırken, metnin açık ve anlaşılır olmasına dikkat edilir. Daha çok basın yayın organları etrafında gelişen bu yazılar, insan ve tabiat ile ilgili herhangi bir konuda yazılabilir.

Makale, Fıkra, Eleştiri, Deneme, Söyleşi/Sohbet, Röportaj, Gezi Yazısı, Anı, Günlük, Yaşam Öyküsü/Biyografi, Öz Yaşam Öyküsü/Otobiyografi düşünce yazıları arasında ele alınabilir.

1.1 Makale:

Bir yazarın belirli bir konudaki düşüncelerini belli kanıtlar, belgeler ve inandırıcı veriler kullanarak okuyucuya kabul ettirmeye çalıştığı yazılara makale denir. Makalelerde temel unsur düşüncedir. Asıl amaç okuyucuyu bilgilendirmektir. Bunun yanında makalenin yazılma amacı; açıklama, tanıtım ve eleştiri de olabilir. Temel amacı “öğretmek” olan makalelerde genellikle bilim, sanat, siyaset, politika, felsefe gibi alanlardaki düşünce ve gelişmelere yer verilir.

Gazete ile doğup gelişen makalenin temel ögesi düşüncedir. Makale yazarı düşüncesinin doğruluğunu ispatlamak için kanıtlar ve belgeler ileri sürer. Okuyucuya konunun önemini kavrayabilmek için örnekleme, karşılaştırma, tanık gösterme gibi düşünceyi

geliştirme yollarından yararlanılır. Makale her konuda yazılabilir. İnsanı ve toplumu ilgilendiren, bilimsel ve sosyal içerikli her türlü konu makalede ele alınabilir.

Gazete ve dergilerde karşımıza çıkan makalede dikkat edilmesi gereken husus gazetelerde yazılan makaleler ile bilimsel nitelikli dergilerde yazılan makaleler arasındaki farklardır. Bilimsel dergilerde çoğunlukla akademik konular ele alınırken, gazetelerde günlük olaylar konu edilir (Kanter, 2014:297). Bilimsel dergilerde yazılan makalelerde amaç ele alınan düşünceyi ispatlamaktır. Ele alınan konu, belgeler ve çeşitli örneklerle desteklenerek kanıtlanmaya çalışılır. Bu bakımdan söz konusu makalelerin dili bilimseldir ve sık sık konuya özgü terimlere yer verilir. Üslup bakımından ise makalelerde, birinci tekil anlatımdan uzak durularak üçüncü tekil anlatım kullanılırken, nesnel bir bakış açısına sahip olmak gerekmektedir (Aktaş-Gündüz, 2005: 141). Makaleler kapsamlı araştırma gerektiren bilimsel yazılardır ve bu sebepten konunun uzmanlarınca yazılır.

Türk edebiyatında ilk makale, Şinasi'nin *Tercüman-ı Ahval* gazetesinde yazdığı "Mukaddime" başlıklı yazıdır. Namık Kemal, Ziya Paşa, Şemsettin Sami, Muallim Naci, Beşir Fuad gibi sanatçılar bu türün gelişmesini sağlamıştır. Servet-i Fünûn döneminde ise bu tür yayılmış, gelişmiş, olgunlaşmıştır. Türk edebiyatında makale türünde Hüseyin Cahit, Cenap Şahabettin, Fuat Köprülü, Falih Rıfkı Atay, Mehmet Kaplan, Nurettin Topçu gibi sanatçılar eser vermiştir.

Aşağıdaki Türk edebiyatında bu türün ilk örneği kabul edilen Şinasi'nin *Tercüman-ı Ahval* gazetesinde yayınlanan "Mukaddime" başlıklı yazısını türün özelliklerini göz önünde bulundurarak okuyunuz.

Örnek Metin:

‘TERCÜMÂN-I AHVÂL’ MUKADDİMESİ

Mâdâm ki bir hey’et-i ictimâ’iyyede yaşayan halk bunca vezâif-i kânûniyye ile mükellefdir, elbette kâlen ve kalemen kendi vatanının menâfi’ine dâir beyân-ı efkâr etmeği cümle-i hukuk-ı muktesebesinden addeyleyler. Eğer şu müdde’âya bir sened-i müsbit aranılacak olsa, ma’ârif kuvveti ile zihni açılmış olan milel-i mütemeddinenin yalnız politika gazetelerini göstermek kifâyet edebilir.

Bu mebhas Devlet-i Aliyye’ce dahi nev’âmâ müeyyedir ki Meclis-i Âlî-yi Tanzîmât’ın teşekkülü sırasında kavânîn ü nizâmâta müte’allık levâyihîn tahrîren arz olunması için umma me’zûniyyet-i resmiyye verilmişdi, hattâ hükûmet-i seniyyenin müsâ’adesi ile,

dâhil-i memalik-i Osmâniyye’de teb’ai gayr-i müslimenin kendi lisânları üzre hâlâ çıkardıkları jurnaller bile, belki hukuklarından ziyadece serbestdir, fakat asıl Osmânî gazetelerinin bahsine gelince, gayr-i resmî bir varakanın devâm üzre çıkarılmasında her nasılsa şimdiye kadar millet-i hâkimeden hiçbir kimse ihtiyâr-ı zahmet etmemiştir. Hele şükürler olsun, sâye-i adâlet-i seniyyede telâfî-i mâfât müyesser oldu. Şöyle ki: Bu yolda bir Türkçe gazetenin neşri istid’âsına dâir geçenlerde takdim olunan müzekkirenin meâlîni musaddak Meclis-i Ma’ârif-i Umûmiyye’den verilen mazbata üzerine, Meclis-i Hâss-ı Vükelâ-ı Fihâm’da dahi keyfiyet istihsân ve ol bâbda müsâ’ade-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne şâyân buyurulmuştur ve bundan başka her def’a çıkarıldıkça bir nüshası, lâıyk olmadığı hâlde huzur-ı hümayûna takdim olunmak husûsunda irâde-i mahsusa-i şâhâne te’âkuben şeref-efzâ-yı sudur olmuştur. Bu veçhile sâbık ve lâhık ve lâhık-ı sabıkına fâik olarak zuhura gelen teşvîkât-ı celîlenin îfâ-yı teşekküründe lisân-ı hâlimizden müstebân olan aczimizi, âcizâne umuma dahi i’lân ederiz.

İmdi işbu gazete ahvâl-i dâhiliyye ve hâriciyyeden müntehab bazı havâdisi ve ma’ârif-i mütenevvi’â ile sâir mevadd-ı nâfi’aya dâir mebâhisi neşr ü beyâna vâsıta olacağından nâşî, Tercümân-ı Ahvâl ünvânı ile tesmiye olunmak münasib görüldü. Ta’rife hâcet olmadığı üzre kelâm, ifâde-i merâm etmeğe mahsus bir mevhibe-i Kudret olduğu misullû, en güzel îcâd-ı akl-ı insânî olan kitâbet dahi kalemle tasvîr-i kelâm eylemek fenninden ibâretidir; bu itibâr-ı hakikate mebni, giderek, umum halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede işbu gazeteyi kaleme almak mültezem olduğu dahi makâm münâsebeti ile şimdiden ihtâr olunur.

Değil mi Tanrı’nın ihsânı akl ü kalb ü lisân

Bu lütfu etmelidir fikr ü şükr ü zikr insan

Madem ki bir sosyal toplulukta yaşayan halk bunca kanuni görevlerle sorumludur, elbette ki sözle ve kalemle kendi vatanının çıkarlarına dair fikirler belirtmeyi kazanılmış haklarından sayar. Eğer bu iddiaya ispat edici bir senet aranılacak olursa maarif kuvvetiyle zihni açılmış olan medenî milletlerin yalnız politika gazetelerini göstermek yeterli olabilir.

Bu konu Yüce Devlet’çe dahi bir bakıma doğrulanmıştır ki, Tanzimat’ın Yüce Meclisi’nin teşekkülü sırasında kanunlara ve nizamlara ait layihaların yazılı olarak arz olunması için umuma resmi izin verilmişti. Hatta Yüksek Hükümet’in müsaadesi ile Osmanlı memleketleri dâhilinde Müslüman olmayan tebaanın kendi dilleri üzere hâlâ çıkardıkları jurnaller bile, belki hukuklarından ziyadece serbesttir, fakat asıl Osmanlı gazetelerinin bahsine gelince, resmî olmayan bir gazetenin devam üzere çıkarılmasında her nasılsa şimdiye

kadar hâkim milletten hiçbir kimse zahmete katlanmamıştır. Hele şükürler olsun, devletin yüksek adaleti sayesinde, kaybın telafisine müyesser oldu. Şöyle ki: Bu yolda Türkçe bir gazetenin neşri dilekçesine dair geçenlerde takdim olunan yazının mealini onaylayan Genel Eğitim Meclisi'nden verilen mazbata üzerine, Anlayışlı Vekillerin Özel Meclisi'nde dahi keyfiyet beğenilince ve o konuda Padişah'ın yüce müsaadelerine şayan buyurulmuştur ve bundan başka her defa çıkarıldıkça bir nüshası layık olmadığı halde Padişah'ın katına takdim olunmak hususu, Padişah'ın özel iradesini takiben şeref verici bir gelişme olmuştur. Bu veçhile önceki ve sonraki öncekine üstün olarak ortaya çıkan büyük teşviklere teşekkürün ifasında hal dilimizden anlaşılan acimizi umuma dahi ilan ederiz.

Şimdi, bu gazete iç ve dış durumlardan seçilmiş bazı hadiseleri ve çeşitli bilgilerle diğer faydalı maddelere dair bahisleri neşre ve beyana vasıta olacağından dolayı, Tercümân-ı Ahvâl ünvanı ile isimlendirilmesi uygun görüldü. Tanıma gerek olmadığı üzere, söz meramı ifade etmeye özgü bir Allah vergisi olduğu gibi, insan aklının en güzel icadı olan yazı dahi sözü kalemle tasvir eylemek sanatından ibarettir; anlaşılmış bulunan bu gerçeğe dayanarak, umum halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede, işbu gazeteyi kaleme almak gerekli olduğu dahi yeri gelmişken şimdiden hatırlatılır:

Akıl, kalp ve dil, Tanrı'nın bağışı değil mi?

İnsan, bu lütfu düşünmeli, şükretmeli ve zikretmelidir

İbrahim Şinasi EFENDİ

Bilinmeyen Kelimeler:

Hey'et-i ictimâ'î: Sosyal topluluk

Vazâif-i kânûniyye: Kanuni Görevler.

Mükellef: Yükümlü, sorumlu.

Kâlen ve kalem: Sözle ve kalemle.

Menâfi': Menfaatler, çıkarlar.

Beyân-ı efkâr etmek: Fikirleri açıklamak.

Hukûk-ı müktesebe: Kazanılmış hukuk.

Müdde'a: İddia, iddia edilen şey.

Sened-i müsbî: İspat edici senet.

Milel-i mütemeddine: Medenî milletler.

Kifâyet etmek: Kafi olmak, yeterli olmak.

Mebhas: Konu.

Devlet-i Aliyye: Yüce Devlet, Osmanlı Devleti

Nev'amâ: **Mü'eyyed:** Teyit edilmiş, doğrulanmış.

Kavânîn ü nizâmât: Kanunlar ve nizamlar.

Müte'allık: Ait, ilişkin.

Levâyih: Layihalar.

Tahrîren: Yazılı olarak.

Me'zûniyyet-i resmiyye: Resmî izin.

Dâhil-i memalik-i Osmâniyye: Osmanlı memleketlerinin içi.

Teb'a-i gayr-i müslime: Müslüman olmayan tebaa.

Jurnal: Gazete.

Millet-i hâkime: Hakim millet, egemen millet, Osmanlı.

İhtiyâr-ı zahmet etmek: Zahmete katlanmak, zahmeti seçip katlanmak.

Telâfi-i mâfât: Kaybın telafisi.

Şeref-efzâyı sudur olmak: Şeref verici bir gelişme olmak.

Sâbık ve lâhık: Önceki ve sonraki.

Teşvîkât-ı celîle: Büyük teşvikler.

Müsteban olmak: Anlaşılmak.

Ahvâl-i dâhiliyye ve hâriciyye: İç ve dış haller, durumlar.

Müntehab: Seçilmiş.

Havâdis: Hadiseler, olaylar.

Ma'arif-i mütenevvi'a: Çeşitli bilgiler.

Mevadd-ı nâfi'a: Faydalı maddeler.

Nâşi: Dolaylı, ötürü.

Tesmiye olunmak: İsimlendirilmek, adlandırılmak.

Misullû: Gibi.

Fenn: Sanat.

İhtâr: Hatırlatma.

Lutf: İyilik.

Zikr: Anma.

1.2 Fıkra/Köşe Yazısı:

Gazete veya dergilerde, belli bir yazarın periyodik bir şekilde sütunlarda, günlük olay ve konuları ele aldığı makalenin aksine düşüncesini belgelendirme ve kanıtlama ihtiyacı duymadan yazdığı kısa yazılara fıkra denir. Günümüzde köşe yazısı olarak anılan fıkralarda, yazar konu hakkındaki kendi düşüncelerini samimi bir dil ve üslupla ele alırken, düşüncelerini bilimsel araştırmalara ve kaynaklara dayanarak açıklamak zorunda değildir (Aktaş-Gündüz, 2005: 175).

Kendi içinde bir yazım planına sahip olan fıkroda yazarın geniş bir bilgi birikimine sahip olması gerekirken, öznel bir anlatımla güncel konuları ele alan yazar, ele aldığı konu hakkındaki düşüncelerini okurun dikkatini çekecek şekilde verirken okurun da konu hakkında düşünmesini sağlar (Macit ve Soldan, 2010: 149).

Günümüzde köşe yazısı olarak bilinen fıkralarda yazar konunun güncel ve dikkat çekici bir konu olmasına dikkat etmeli, ele aldığı konuyu çok ayrıntıya girmeden yalın ve etkili bir dille ele almalıdır.

Gazete sütunlarında yayınlanan fıkralar dışında güldürme amacı güden kısa öykülere de fıkra denmektedir. Bu tür fıkralarda ise, mizahi unsurlar ön plandadır ve halk öykücülüğü geleneğinin devamıdır. Güldürme amacı güden fıkra türünün en bilinenleri Nasreddin Hoca, Bektaşî ve Bekri Mustafa'dır.

Bir başka fıkra türü edebî fıkra ise, yine günlük olayları ele almakla birlikte Türk edebiyatında kalıcı olmuş bir türdür (Aktaş-Gündüz, 2005: 175). Bu türün önemli isimleri şöyle sıralanabilir: Ahmet Rasim, Ahmet Haşim, Şevket Rado, Oktay Akbal.

Türk edebiyatında gazete etrafında gelişen fıkra türü, Şinasi'nin 1860 yılında Agâh Efendi ile birlikte çıkardıkları "Tercüman-ı Ahval" gazetesindeki yazılarıyla başlamıştır. Dolayısıyla bu tür edebiyatımıza gazeteyle girmiştir. İlk zamanlar siyasi içerikli olan fıkra yazıları, zamanla farklı konularda (günlük sosyal konular, hak, hukuk, adalet vb.) yazılmaya başlanmıştır.

İlk eserlerden günümüze kadar fıkra türünde eser veren yazarlardan bazıları şunlardır: Namık Kemal, Ahmet Rasim, Ahmet Haşim, Falih Rıfkı Atay, Peyami Safa, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Kabaklı, Uğur Mumcu, Abdi İpekçi...

Aşağıda, yukarıda bahsedilen fıkra türlerine örnekler verilmiştir. Yazıları, tür ile ilgili verilen bilgilere göre okuyunuz.

Örnek Metin:

GAZİ

Yeni harflere dair ilk defa fikir alışverişi için Dolmabahçe Sarayı'na davet edilenler içinde Gazi'yi gözlerimle görmeye gidenlerden biri de bendim.

Heyecanım çoktu.

Fotoğraf adese (mercek) sine zerre kadar itimadım yoktur. Binaenaleyh (bundan dolayı), fotoğraf aletinin keşfiyle portre ressamının vazifesine nihayet bulmuş nazariyle bakanlara hak vermek bence müşküldür. Şekil ve madde, ziyanın inikâs (yansıma)larına göre anbean tahavvüleder (değişir). Bu itibarla hiçbir çehrenin, evsafı muayyen (nitelikleri belli) bir tek tecelli (görünüş)si yoktur. Fırça sanatkârı, tersim edeceği (resmedeceği) çehre üzerinde uzun müddet hayıt cezir ve meddini (gelgit) tarassut etmek (gözlemlemek), onu birçok tahavvül (değişiş)lerinde zaptetmek suretiyle nihayet hakiki hüviyetinin gizli hatlarını sezmeye ve görmeye muvaffak olur. Fotoğraf, bu dimağı (beyinsel) tahlil ve terkip (çözüm ve bileştirme) kudretinde teressüm eden (çizilen) şekle bir vesika (belge) kıymeti izafe edilemez (verilemez.)

Gördüğüm fotoğraflara nazaran biraz şişman, biraz yorgun, biraz hututu (çizgileri) kalıplaşmış bir vücutla karşılaşacağımı zannederken, kapıdan bir ziya dalgası halinde giren yoğun bir güç ve hayat tecellisi (belirme)si ile birden gözlerim kamaştı. Hadekaları (gözbebekleri) en garip ve esrarengiz (gizemli) maddelerden masnu (yapılmış) bir çift gözün mavi, sarı, yeşil ışıklarla aydınlattığı asabi (duyarlı) bir çehre, yüzde, alında, ellerde bir sıhhat ve bahar rengi... Muntazam taranmış noksansız, sarı genç saçlar... Bütün zemberekleri çelikten ince, yumuşak, toplu, gerilmiş, terütaze (taptaze) bir uzviyet (örgenler bütünü).

Altıyüz senelik bir devri bir anda ihtiyarlatan adamın çehresi eski ilah (tanrı)lardaki gibi iğrenç yaştın hiçbir izini taşıyor. Alevden coşkun bir nehir halinde, köhne tarihin bütün enkazını süpüren ve yeni bir âlemin tekevvününe (oluşumuna) yol açan fikirler kaynağı, baş bir yanardağ zirvesi (doruğu) gibi, taşıdığı ateşe lâkayıt (ilgisiz), mavi sema altında samiit (suskun) ve mütebessim (gülümser) duruyor.

Kendi yarattığı şimşekli bulutlardan, fırtınalardan ve etrafa döktüğü feyizli (verimli) seylabe (sel)lerden yegâne (tek) müteessir olmayan meğer onun genç başı imiş.

O günün benim için en büyük nimeti, o efsanevi başı yakından görmek olmuştu.

Ahmet HAŞİM, Bize Göre

1.3 Eleştiri:

Eleştiri, her türlü sanat eserini veya sanatçıyı, inceleme ve çeşitli yönleriyle değerlendirmedir (Aktaş-Gündüz, 2005:151). Eleştiri de amaç, sanatçının ya da yapıtın yalnızca eksik, kusurlu yönlerini göstermek değildir; üstün yönlerini göstermek de eleştirmenin görevidir.

Bir yazılı anlatım türü olan eleştiri, ele alınan sanat eserini çeşitli yönleriyle ele alıp inceleyerek, değerlendiren olumlu ve olumsuz taraflarını ortaya koyan yazılardır (Kavcar 2007: 108).

Eleştiri yazarına da eleştirmen denir. Edebi bir metni eleştiren kişi de edebiyat eserini irdeleyen ve açıklayan, eleştirel inceleme yazısıyla hem okura hem de sanatçıya hizmet edendir.

Eleştiride amaç, ele alınan konunun olumlu ve olumsuz yönlerini ortaya koymaktır. Eleştirmen eleştirdiği durumun ya da eserin orijinal yönlerini okura sunmakla, durumu veya eseri geniş bir perspektifte değerlendirmekle yükümlüdür. Eleştiri yapılırken öncelikle yazar-eser-okur arasındaki ilişki dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda eleştirinin okura hitap etmesinin gerekliliği görülür. Yani eleştiri metni, okura belli bir bakış açısı kazandırmalı ve onu yönlendirmelidir.

Eleştirinin gerekliliği konusu sorgulandığında ise sanatın ve sanatçının olduğu her yerde eleştirinin de var olacağı gerçeği ile karşılaşılır. Sanat değeri olan eserler yayımlandıkça onların değerini ölçecek, onları artı ve eksileriyle değerlendirecek, eserlerin diğer bilimlerle olan ilişkisini ortaya çıkaracak eleştirmenler de olacaktır. Dolayısıyla özellikle edebi eleştirmenler, “sanatın ve sanat değeri taşıyan eserlerin olmazsa olmazıdır” yargısında bulunulabilir.

Eleştirmenlerin yaklaşımına göre çeşitli eleştiri türleri mevcuttur. Söz konusu türleri şu başlıklar altında toplamak mümkündür.

a. Öznel Eleştiri: Eleştirmen eseri kendi zevk ölçüleri göz önüne alarak inceler. Öznel yargılar yer alır, bu nedenle çok tercih edilmez. Bu eleştiri türünün ilklerini belirleyen ve öncüsü Antole France’dır. Jules Lemaitre bu türün diğer ismidir.

b. Tarihi ve Sosyolojik Eleştiri: Eleştiri birtakım değişmez yasalara, nesnel ilkelere bağlıdır. Kişisel düşüncelerden kaçınılır. Bilimsel araştırmalardan yararlanılır. Bu türün öncülüğünü Hyppolite Taine yapmıştır. Bu eleştiri türünde eleştirmen, yapıtın oluşumunu etkileyen tarihi ve toplumsal şartları göz önünde bulundurarak eseri açıklamaya çalışırken, esere her şeyden önce toplumsal bir belge olarak bakar ve onu estetik açıdan değil, yazıldığı dönemin toplumsal koşullarını göz önüne alarak değerlendirir (Aktaş-Gündüz, 2005:151).

c. Yazara/Sanatçıya Yönelik Eleştiri: Bu eleştiri türünde eleştirmen yapıt ile eser arasında ilişki kurarak eseri açıklamaya, değerlendirmeye çalışır. Eserin yazarının hayatını, sanatını, kişiliğini inceleyen eleştirmen söz konusu bilgiler ışığında esere yaklaşır ve eseri çözümler. Ruhbilimsel eleştiri ve biyografik eleştiri bu tür içinde değerlendirilir.

d. Esere Yönelik Eleştiri: Söz konusu eleştiride tek ölçüt eserdir. Eser, tüm yönleriyle incelenip değerlendirilir, aslolan eserin unsurlarıdır. Nesnel eleştiri ve yapısalcı eleştiri türleri bu grupta yer almaktadır.

e. Çözümleyici Eleştiri: Bu tür eleştiride ise eser çok yönlü bir şekilde ele alınır. Yukarıda ele alınan eleştiri türlerinden herhangi biri ile eser incelenebileceği gibi tüm yöntemler bir arada da kullanılabilir (Özdemir, 2002: 85).

Eleştiri türü de yukarıda değinilen türler gibi gazete ekseninde gelişen türlerdendir. Tanzimat’la birlikte gazeteciliğin gelişmesiyle başlayan eleştiri türünün ilk örnekleri bu dönem yazarları tarafından verilmiştir. Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa ile ilk örnekleri verilen tür, Cumhuriyet döneminde gelişmiştir. Farklı eleştiri türleriyle Türk edebiyatında kendisini gösteren bu türün edebiyatımızdaki önemli temsilcileri Nurullah Ataç, Mehmet Kaplan, Cevdet Kudret, Asım Bezirci, Memet Fuat, Suut Kemal Yetkin, Doğan Hızlan, Füsun Akatlı, Hüseyin Contürk, Akşit Göktürk, Tahsin Yücel, Yıldız Ecevit, Gürsel Aytaç, Ahmet Oktay gibi isimler sayılabilir.

Aşağıdaki metni türün sözü edilen özellikleri ışığında okuyunuz.

Örnek Metin:

Adalet Ağaoğlu’nun Romanını Anlamak

Adalet Ağaoğlu’nun romanları, bütün has edebiyat örnekleri gibi, sonunda varılacak yeri korumaktadır. Orada insan kendini yeniden yaratır, yitirdiklerini bulur, kendi ömründe tüketilmesi olanaksız zenginlikte yorum alanlarıyla karşılaşır.

Roman, gelecek tasarımlarıyla ilgilendiğinde, şimdiki zamandan başlayıp kişileri, hikâyesi ve kurgusuyla birlikte geleceğe doğru ilerlediğinde bile bir geçmiş zaman sanatıdır. Bir zaman sanatıdır roman.

Bütün tanımların öznel ve yerlerine konacak öteki tanımlarla eskitileceğini baştan bilerek, bu yazının sınırları içinde de bizim için geçerliği kesin görünen tanımlar yapabiliriz. Sonunda geçmişten korkmaya gerek yok: geçmiş, özlemle andığımız yerde yaşıyor demektir; hayatımıza giriyorsa bugün, yeniyse de iç içe geçmiştir. Roman sanatı dün

bugüne, bugün yarına, yarını geçmişe bağlayan eşsiz bir dünya içine alır ki bizi, onun içinde hoşnutsuz kalınmaz.

Adalet Ağaoğlu'nun romanlarını da anlatıyoruz aslında. Hem geçmiş ve gelecek sorunsalı içinde kendini oluşturur Adalet Ağaoğlu'nun romanı; hem onun içinde kalıp da dünyanın halini sorgulamadan edemez okur; hem edebiyatın yazınsal dil içinde nasıl yaratıldığına ilişkin sağlam bir örnekle karşı karşıya bulunup onu daha yakından tanıma gereksinimi dayatır; hem de anlatılan, karşı karşıya bulunduğumuz yazarı yüceltecek derinlikte sorunlar, konular içinde değişir.

Yazarın romanla iç içe yaşadığı ve kişiliğini yazınsal metnin gerisine çekip belki görünmez kılmaya çalıştığı yaratım süreci dışında bir de yazar kimliğini öne çıkarmadan yaşadığı günler var. Adalet Ağaoğlu'nun *Damla Damla Günler* adıyla yazdığı günlükleri yazarın gizli tarihini açığa çıkarıyor. Bir yazarın ömrü onun tarihidir; görünenin, demek bizim kendiliğinden bildiklerimizin altında, karanlıkta kalanı da ancak yazarın vereceği onayla açığa çıkar.

Adalet Ağaoğlu, *Damla Damla Günler*'i yazmaya başladığında hiç kuşku yok ki gelecekte ne kadarını yayımlayacağına ya da yayımlayıp yayımlamayacağına karar vermemişti. Elbette yazdığı kırk kadar defterde “kendine özel iç dünya” vardır; öyle ki, yazarın tuttuğu iç dünya notlarıyla belleğinde taşıyıp açığa çıkarmadığı gerçekliğin niteliğini şu sözlerle anlatır:

“Ölünce cesedim yakılıp külleri bir uçaktan havaya savrulsun gibi ta derinlerden gelme bir isteğim vardı. Hâlâ da var. Ancak görüldü ki, içinde yaşadığımız şu dar sınırlar içinde bu mümkün değil. O halde defterleri yakıp geçmek en iyisi..”

Kendini yakmakla yazdıklarını yakmak arasında kurulmuş bu özdeşlik aşırı bulunur mu, bilmiyorum; değil mi ki has bir yazardan söz ediyoruz, onda yazdıkları kendi hayatıyla özdeş, bazen ondan da ileridir. Gene de Adalet Ağaoğlu yazdığı günlüklerin tarihsel bir tanıklık olduğu düşüncesine varır sonunda. Edebiyatımızın az bulunur değerlerinden biri olan yazarın günlükleri ya da anıları yazınsal olduğu kadar tarihsel değer de kazanmıştır elbette.

Üç kitapta, 1969'dan 1996'ya, yirmi yedi yıllık bir dönemin tanıklığı içinde neler olabileceği düşüncesi bile heyecan vericidir. Doğrusu, günlük ya da anı biçiminde bu denli

canlı tanıklıklar bizim edebiyatımızda çok azken, Adalet Ağaoğlu'nunkinin ne denli önemli olabileceğinin ayırında olduğumuz söylenebilir mi? Bu günlüklerin kapsadığı dönemler öylesine ateşli siyasal sıcaklıklar içinde yaşandı ve edebiyatımızın öylesine önemli birkaç dönemini içine aldı ki, aynı zamanda okur için toplam 1134 sayfalık, kıskırtıcı üç koca kitaptan söz ediyoruz. Bir yazar için ömrünün en canlı yıllarını böylece yazıya dökmek ayrıca ne denli önemlidir, bunu da değerlendirmek gerekir.

Bu günlüklerin yazarı, roman sanatımızın hem kurmaca biçimleri, hem de içerdiği sorunların düşünsel derinliği ölçüt alındığında, en önemli romancılarımızdan. Onun, roman sanatının ölmeye yüz tuttuğu ve geri dönülmez bir geri çekilme yaşadığı savlarına verdiği karşılık ortaya koyduğu romanlardır ve bu ilginçtir aslında. Adalet Ağaoğlu aynı zamanda edebiyatın sorunlarına ilişkin düşüncelerini yazdığı yazılarla belirten bir romancı ama yüzeysel bir karşılık vermek yerine, sözgelimi “Dar Zamanlar” üçlemesiyle verdiği karşılık, bizim edebiyatımızda roman sanatının yenilenme kaygılarının en nitelikli düzeylerinden birini oluşturur. *Yazının ve Tarihin Bilinci*'nde, “Bir ateştop oluşturan: yazı, dil, tarih, zaman. Roman sanatına bütüncül bir yaklaşım, bu dört gerçeğe çarparak anlaşılabilir,” demişim.

Romantik-Bir Viyana Yazı: tarih ve zaman sorunsalları ekseninde kuruluyor. *Hayır...*da öncelik, dil ve zaman.

Bütün romanlarının bu denli kesin tanımlar içine almak olanaksız ama Adalet Ağaoğlu çağdaş roman sanatının başlıca sorunsalları içinde oluşan, o sorunsalların her birini romanın olanakları içinde bütün bütüne kapsamayı, derinliğine işlemeyi başarak tartışan, irdeleyen, kendine özgü sonuçlarını öne sürmekten kaçınmayan bu roman anlayışıyla edebiyatımızın ayrıksı yaratıcılarından biri olmuştur.

Romanlarının şu yanı da az bulunur: Çağımızın somut gerçekliğini yansıtarak ya da olup bitenlere tanıklık ederek değil de; uzun bir zaman dilimi içinde, çağımızın iç dünyasını anlatmak. Bunu önemli bir özgünlük olarak almak gerekir elbette.

Edebiyatımızın bütününü olduğu gibi, roman sanatımızı da çağımızın sorunlarıyla içli dışlılığını hiçbir zaman terk etmeyen bir ana akım içinde görebiliriz. O ana akım çağımızın sorunlarını toplumsal, bazen siyasal duyarlıklarla yansıtmaya kaygısını hiçbir

dönemde yitirmedi, ama hep birbirine yakınlık gözettiği için, çok yönlü bir akım yaratılmasına da olması gerektiği ölçüde katkıda bulunamadı.

Ölmeye Yatmak, Adalet Ağaoğlu'nun ilk romanı, ülkenin uzun bir döneminin hayatını, karmaşık gerçekliğini yazarının ayrıntılar üstüne kurulu ve düşünsel gelgitleri ayırt etmeyi bilen kararlılığı içinde anlatır. Adalet Ağaoğlu'nun roman anlayışının temelidir; sağlam bir temeldir, çünkü ondan vazgeçmeden, onu yadsıma üstüne kurma endişesine gerek kalmadan *Bir Düşün Gecesi*, *Yazsonu*, *Üç Beş Kişi* gelmiştir ardından.

Bu üç roman da sonraki öncekine göre derinleşerek, çağın sorunlarıyla daha derin ilişkilere kurgulanmıştır. Çağın sorunlarını yalnızca tümel sorunlar olarak almadan, birbirine nedensel bağlarla eklenmiş bir dizi insan arasındaki ilişkilerden çıkan sorunlara tümel özellikler kazandırarak...

Hayır... ve *Romantik-Bir Viyana Yazı* ise, bu derinliğin bana kalırsa doruk noktaları. İkisi de yeterince değerlendirilemedi. Kaldı ki, benim roman sanatımızın doruklarından biri olarak gördüğüm *Hayır...*'ı olumsuz yargılarla değerlendirenler de oldu. Demek ki diyorum, birbirine bu denli ters yargılar arasında eleştiri kültürümüz zayıflığını koruyor ve soyutlamanın uzağında kalan düşünme biçimimiz eksik-yorumu öznel eleştirinin yerine koyarak edebiyatımızın yetersizliğini rasyonelleştiriyor.

Adalet Ağaoğlu'nun romanlarının seçtiği yorum alanları vardır, hayatı ustaca ayırıştırarak bulunur onlar. Sonra da okuru paylaşmaya çağırırlar. Demek ki onun romanları dışardan verilmiş alanlara gitmez, kendi alanını kendi seçer, yaratır. Romanı başka yerde aramak (popüler edebiyat budur işte) okur için ilk bakışta daha çekici gelebilir, ama sonunda edebiyatı terk ettiği yerdir.

Oysa Adalet Ağaoğlu'nun romanları, bütün has edebiyat örnekleri gibi, sonunda varılacak yeri korumaktadır. Orada insan kendini yeniden yaratır, yitirdiklerini bulur, kendi ömründe tüketilmesi olanaksız zenginlikte yorum alanlarıyla karşılaşır.

Burada da okuru, zorlandığı için terk etme duygusu esir alabilir mi? Belki ama sanmıyorum ki Adalet Ağaoğlu'nun romanlarını seçen okur zor karşısında çabuk pes etsin. O okur anlamaya yanaşır ve kolay anlamı başka yerde bulacağını bilerek gelmiştir buraya. Öyleyse Adalet Ağaoğlu ile okurları arasında nitelikli ilişkiler kurulması kaçınılmazdır.

Edebiyatın anlamı tava getiren tezgâhında karşılıklı yardımlaşma yaşanır. Okuma sarkacı yazar ile okur arasında salınırken zamanı sayar, zaman anlamı, anlam biçimi ve tersi...

Okur, işte bu sürecin sonunda çıkmaya başlar basamakları. Yetinme duygusuna gönül indirmemeyi öğrenir. Yazınsal, düşünsel bir yapının basamaklarıdır çıktığı. Burada konumuz Adalet Ağaoğlu'nun roman sanatına getirdiği düzeyse, yüceltici sözler etmekten kaçınmayan bir okur da vardır ve bu satırları yazmaktadır. İyi okurun bazen kaçınamayacağı bir sırta çıkmaktır bu. Oraya çıkmayı göze almadan edebiyatın kılcal damarlarına girmeyi hayal bile edemeyiz. Ana damarlarda akanları biliyoruz da, asıl keşifler kılcal damarlara çıkılan yolculuklarda yapılır.

Semih GÜMÜŞ

1.4 Deneme:

Konu sınırlandırması olmaksızın, herhangi bir konuda, yazarın kendi görüş ve düşüncelerini açıkladığı kısa yazılara deneme denir (Kanter, 2000:301). Denemede yazarın ele aldığı konuyu ispatlama kaygısı yoktur ve amaç bir yargıya varmaktan ziyade ben böyle düşünüyorum demektir. Bu sebeple son derece öznel ve samimi bir üsluba sahiptir.

Deneme yazmak her ne kadar makale yazmak gibi bir uzmanlık gerektirmese de geniş bir bilgi birikimi gerektirir. Kişisel tez ve düşüncelerin ön planda olduğu denemede, yazar kendisiyle konuşuyormuş gibi bir havada yazısını yazar. Kendi düşüncelerini dile getiren deneme yazarı, okuyucuyu da söz konusu konu üzerinde düşündürür ve okurun kendi sonucunu çıkarmasını ister.

Bugünkü anlamdaki denemenin kurucusu 16. yüzyıl Fransız yazarı Michel de Montaigne'dir. İngiliz edebiyatında Bacon yine bu türün önemli temsilcilerindendir. Türk edebiyatında bu türün ilk örneklerine yine Tanzimat ve ardından gelen Servet-i Fünûn döneminde rastlanmaktadır.

Ahmet Rasim, Ahmet Haşim, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sabahattin Eyüboğlu, Salah Bırsel, Vedat Günyol, Hilmi Yavuz, Murat Belge, Mermi Uygur, Şevket Rado gibi isimler Türk edebiyatının önemli deneme yazarlarından bazılarıdır.

Aşağıda hem Türk hem de dünya edebiyatından deneme örneğine yer verilmiştir.

Örnek Metin:

Bilgiçlik Üzerine

Çocukluğumda İtalyan güldürülerinde, her zaman aptal gibi tanıtılan bir "öğretmen" görmekten çok rahatsız olurdum; magister (öğretmen) lakabı artık aramızda pek saygın anlam taşımıyordu. Zira onların koruması ve yönetimi altında olduğuma göre, onların ünleri için tasalanmaktan başka ne gelirdi elimden? Basit kişilerle akli melekeleri ve bilgileri kusursuz ender kişiler arasındaki doğal farklılıktan yola çıkarak onları hoş görmeye çalışırdım. Çünkü bunlar her bakımdan birbirlerine tamamen karşıt yönlerde gitmektedirler. Ama şaşıtığım nokta şu ki, onları en fazla küçümseyenler tam da en seçkin kişilerdi; bizim iyi yürekli Du Bellay'in parmak bastığı gibi:

Mais je hay par sur tout un scavoit pedantesque.

"Her şeyden öte bilgiçlik taslayan bilimden nefret ediyorum."

Ve bu eski bir alışkanlıktır; zira Plutarkhos, "Yunanlılık ve okulluluk" Romalılar'da aşağılayıcı ve küçültücü sözcüklerdi der. Yaşım ilerledikçe haklı oldukları ve "magis magnos clericos non sunt magis magnos sapientes" ["En büyük bilginler, en yüce bilgiler değildir." (Ortaçağ atasözü atasözü, Rabelais, Gargantua, XXXIX)] kanısına vardım. Ama bilgiden yana zengin bir bellekte bunca şey nasıl daha canlı ve daha uyanık bir hal almaz da, kaba saba bir bellek, dünyanın varlığa getirmiş olduğu en iyi akılların söylemlerini ve yargılarını, kendine çeki düzen vermeksizin, benimseyebilir diye hâlâ kendime sorarım? İlk prensesimiz olan genç kız birinden söz ederken bana, "Böylesine güçlü ve yüce yabancı bir beyinden geleni içine sindirmek, başka düşüncelere yer açmak için, kesinlikle kendine ait olanların büzülmesi, sıkışması, küçülmesi gerekir" demişti.

Bitkilerin fazla nemden boğulmaları, lambaların fazla yağdan soluksuz kalmaları gibi, zihnin çalışması da fazla geniş konu çeşitliliğine dalarsa, bu yükün altında ezilir, ortaya çıkamayabilir derdim. Ama işler yine de başka türlü yürüyor ve zihnimiz dolduğu oranda genişliyor. Eskilerin örnekleriyle, kamu işlerinin yönetiminde çok başarılı olmuş kişilerin, büyük komutanların ve yüce meclis üyelerinin aynı zamanda pek bilgin kişiler oldukları görülür.

Filozoflara gelince, tüm kamu işlevlerinin dışında yaşayan filozofların, kendi çağlarının mizahçıları tarafından bazen küçük düşürüldükleri doğrudur; çünkü, inanışları ve düşünce biçimleri gülünç yapıyordu onları. Onları bir davanın haklılığına, bir insanın eylemlerine yargıç yapmak ister misiniz? Onlar buna hazırlanmışlardır! Yaşamın ve hareketin

var olup olmadığını; insanın bir öküzden başka bir şey olup olmadığını, eylemde bulunmakla acı çekmenin manasını ve yasalarla adalet ne türden saçmalıklar olduğunu hâlâ araştırıyorlar. Yüksek görevli birinden mi söz ediyorlar, yoksa onunla mı konuşuyorlar? Saygısızlık ya da kaba bir pervasızlıktır bu. Bir prensin ya da bir kralın övgüsünü dile getirmeyi mi diliyorlar? Onlar için bir tür çobanlıktır bu sadece; hayvanların tüylerini kırpma ile uğraşan bir çoban – ama çok daha kabaca! İki bin dönüm toprağı var diye bir kişiye daha fazla mı saygınız var? Onlar tüm dünyayı kendi mülkleri gibi kabul ettiklerinden bununla iyice alay ederler. Geçmişte varlıklı olmuş yedi atanızı saydığınız soyluluğunuzla mı övünüyorsunuz? Onlar size pek önem vermezler; çünkü siz doğayı evrensel bulmuyorsunuz ve aramızdan her birinin eski kuşakları içinde zenginlerin, yoksulların, kralların, uşakların, Yunanlıların ve Barbarların bulunduğunu düşünmüyorsunuz. Hatta ellinci kuşaktan Hercule'ün soyundan bile olsaydınız, bunun ancak bir raslantı olmasından ötürü sizi övmeyi hayli aptalca bulacaklardı. Böylece sıradan insanların çoğunluğu, asıl ve temel şeylerin cahili olduklarını düşünerek, kendilerini haşmetli ve olağanüstü gösterdikleri için onları hor görürdü. Ama filozofları takdim etmenin bu Platoncu biçimi, onlara uygun olmaktan çok uzaktır. Aslında, sıradanlığın üzerinde durmalarından, halka özgü eylemleri küçük görmelerinden, yaşamlarını özel ve taklit edilmez bir şey haline getirmiş olmalarından, yüksek ve alışılmışın dışında ilkelere uymalarından dolayı imrenilirdi onlara. Bizim bilgiçler, aksine, onları hor görürler; çünkü, kendileri sıradan olma biçiminin altında durur; kamu görevlerini üstlenmekten acizdirler, halkı ardından takip ederek aşağı ve bayağı bir yaşam ile gelenekleri sürdürürler.

Odi homines ignava opera, philosopha sententia.

"Sadece sözde filozof olup, eylemlerinde alçak insanlardan nefret ederim" (Pacuvius, *Politiques*, I, X)

Bu filozoflar bilgileriyle büyüktüler, eylemleriyle ve yaptıkları işlerle daha da büyüktüler. Ülkesine hizmet edecek bir şeyi uygulamaya koymak için düşüncelerini yüzüstü bırakmış olan Syracuseli geometri dâhisinin akla hayale gelebilecek en korkunç işlemlere sahip aletler tasarladığı söylenir; ama üzerinde çalıştıkları onun için sadece çıraklık işleri ve basit oyuncaklar olduğundan, bununla sanatının haysiyetini düşürdüğünü söyleyerek tüm gerçekleştirdiklerini küçümsüyordu. Eyleme geçmiş filozoflar bazen bunda o derece görüş yüceliğini elde ettiler ki, kalpleri ve ruhları şaşırtıcı biçimde olguların özüyle beslenmiş ve zenginleşmiş gibi görünüyordu. Ama aralarından bazıları, siyasi yönetimin yeteneksizler tarafından işgal edildiğini görerek oradan uzaklaştılar. Ne zamana kadar felsefe yapması gerekeceği sorulan Krates şöyle yanıt verdi: "Ordularımızı yönetenler artık eşek sürücülere

olmayıncaya kadar." Herakleitos krallığı kardeşine terk etti; tapınağın önünde çocuklarla oyun oynayarak vakit geçirmesini kınayan Efesliler'e ise "Sizinle birlikte hükümeti yönetmekten daha iyi değil mi?" Başkalarının hayallerinde her şeyin üstünde gördükleri adalet makamlarını ve hatta kralların tahtlarını aşağılık ve bayağı buldular. Empedokles, Agrigente ahalisinin kendisine sunduğu krallığı reddetti. Thales'in bazen mülk biriktirme ve zenginleşme çabasını eleştirdiği için; ona öyküdeki elde edemediğini kötüleyen tilki yakıştırması yapıldı. O, vakit geçirmek için, deneyim olsun diye, bütün bilgisini kâr ve kazanç yolunda kullanmak üzere ticarete atıldı, bu konuda en deneyimlilerin yaşamları boyu zorlukla kazanabildiklerini bir yılda sağladı.

Aristoteles, bazı kişilerin, Thales, Anaxagoras ve benzerlerini, en yararlı şeylere özen göstermemeleri yüzünden bilge ama ihtiyatsız diye nitelediklerini söyler, ama ben bu iki sözcük arasındaki farkı pek kavrayamıyorum. Ne olursa olsun, sözünü ettiğim bilgiçleri mazur göstermeye, onların kabüllendikleri aşağı ve muhtaç şartları tartışmaya yaramayacak, olsa olsa onlar hakkında ne bilge, ne de ihtiyatlı olduklarını söyleme fırsatı verecektir bu.

Ama bu ilk açıklamayı bir kenara bırakıyorum. Bu kötülüğün onlara, bilimlere yaklaşım tarzlarındaki hatalardan dolayı geldiğini söylemenin daha geçerli olduğuna inanıyorum. Zira bizim eğitilmiş olduğumuz biçime bakılırsa, daha bilgili hale gelmelerine rağmen, hem öğrencilerin, hem de öğretmenlerin daha zeki olmayışları şaşırtıcı değildir. Aslında eğitimimiz konusunda babalarımızın duyduğu kaygı ve yaptıkları harcamalar, yargı gücü ya da erdem kazanmaksızın kafalarımızı bilimle doldurmayı hedeflemektedir sadece. Birisi için "Ah, ne bilgili!" ve bir başkası için "Ah, ne iyi adam!" denir. Topluluk gözünü ve saygısını birinciye doğru yöneltmekten geri kalmaz. Burada bir de "Ah, mankafa!" diye eklemek gerekirdi. Birisi için, "Grekçe ya da Latince bilir mi? Nesir ya da nazım halinde yazar mı?" diye sorarız. Oysa, onun daha iyi ya da daha akıllı başında olması esastır; bu mesele bir kenara bırakılır. Daha fazla bilen değil, daha iyi bilen araştırılmalıdır.

Sadece belleği doldurmaya çalışıyoruz ve zekâyla bilinci boş bırakıyoruz. Nasıl ki kuşlar bazen mısır taneleri aramaya gidip, yavrularını beslemek için bunları dokunmaksızın gagalarında taşırlar, aynı şekilde, bilgiçler de bilimlerini kitaplardan yemlenip, geviş getirmek ve rüzgâra saçmak üzere sadece dudaklarının ucunda tutarlar.

Bu aptallığın bende nasıl bir yer bulduğunu görmek hayret vericidir. Bu eserde çoğu zaman yaptığım, gerçekten de, diğerleri gibi yapmak değil mi? Kitaplarda hoşuma giden cümleleri şuradan buradan çöplüyorum, ama saklamak için değil, buraya taşımak için;

çünkü onları saklayacak belleğim yok. Oysa gerçeği söylemek gerekirse, kaynaklarındaki yerlerinden alınınca artık hiç bir şekilde bana ait olmuyorlar. Biz sanırım, geçmişin değil, şimdiki zamanın, pek az da geleceğin biliminin bilenlerdeniz. Ama daha kötüsü, öğrencilerin ve daha sonra onlardan küçüklerin bu bilimden beslenmemeleri ve hiç doyurulmamaları; sadece gösteriş olsun diye, onun başkalarına aktarılması, hesap yapmaktan başka bir şeye yaramayan bir jeton halinde değersiz ve yararsız bir bozuk para gibi sadece elden ele dolaştırılmasıdır.

"Apud alios loqui didicerint, non ipsi secum."

"Onlar kendileriyle değil, başkalarıyla konuşmayı öğrendiler."

(Cicero, Tusculanae Quaestiones, V, XXXVI)

"Non est loquendum, sed gubernandum."

"Konuşmak değil, yönetmek devridir."

(Seneca, Epistulae Morales ad Lucilium, CVIII)

Doğa kendisinin yönettiği şeyde yabanıl hiçbir şey olmadığını göstermek için, sanat ve edebiyat kültürleri en kıt olan uluslar içinde, çoğu kez sanat kurallarına en uygun ürünlerle rekabet edecek düşünce ürünleri yaratır. Konumu renklendirmek için, kaval eşliğinde pek keyif verici bir ezgiden alınmış şu atasözünü dile getireceğim:

"Brouha prou brouha, mas a remuda lous ditz qu'em." ["Üfle, çokça üfle, ama parmaklarını da oynat bu arada."]

"Cicero şunu dedi, işte Platon'un öğütleri; bunlar Aristoteles'in sözlerinin aynısı" demeyi biliriz. Oysa kendimizden ne söylüyoruz? Ne düşünüyoruz? Bir papağan bile çok daha iyisini yapar. Bana şu varlıklı Romalı'nın yaptığını hatırlatıyor bu durum; adam çok para harcayarak her türlü bilimden ziyade bilgili insanları kendine bağlamaya özen göstermişti. Dostlarıyla birlikte olduğu ve fırsat çıktığı zamanlarda bunlardan her biri kendi uzmanlığına göre kimi bir söylev, kimi Homeros'tan bir mısra söyleyerek onu destekleyebiliyor, o da bu bilgi birikimi bu kişilerin kafasında olduğu için kendine ait sanıyordu. Bilimin gösterişli kütüphanelerinde ikamet ettiğine inanan kişilerin yaptığı gibi.

Bir tanıdığım var. Ona ne bildiğini sorduğum zaman, bana bir kitap göstermek istiyor. Sözlüğünde uyuz kelimesini bulmadan ve onun arkasından geleni görmeden uyuz hakkında bir şey söylemeye cesaret edemiyor.

Başkalarının görüşlerini ve bilgilerini depolarız, hepsi budur – o zaman, bunların bizim olması gerekecektir. Ateşe gereksinimi olup da bunu istemeye komşusunun evine giden kişiye benziyoruz aslında; gittiği yerde güzel ve kocaman bir ateş bulan bu kişi, onu evine götürmek için istediğini unutarak ısınmak üzere orada kalacaktır. Eğer sindirilip bize dönüşmeyecekse, bizi büyütüp güçlendirmiyorsa mideyi etle doldurmak ne işe yarar? Deneyimle değil kitaplarla büyük komutan olan Lucullus bunlardan bizim gibi mi yararlandı acaba, bunu hiç düşündük mü?

Başkalarına o kadar çok dayanıyoruz ki, kendi öz güçlerimizi yok olmaya bırakıyoruz. Ölüm korkusuna karşı silahlanma arzum mu var benim? Seneca'in kesesinden yapıyorum bunu. Kendim ya da bir başkası için teselliye gereksinimim mi var? Cicero'dan sağlıyorum bunu. Benim üzerimde olsaydı, kendimden alırdım. Bu taklit ve dilencilik meyvesini sevmiyorum. Her ne kadar başkalarının bilgileri vasıtasıyla bilgili hale gelirsek de, sadece kendi öz bilgeliğimizle bilge olabiliriz. Bilgeden tiksiniyorum, der o, kendiliğinden bilge olmayınca. (Euripides)

"Ex quo Ennius: Nequicquam sapere sapientem, qui ipse sibi prodesse non quiret"

"Ennius da der ki; bilgenin bilgeliği kendisine yararlı olmuyorsa boşunadır."

(Cicero, De officiis, III, XV)

si cupidus, si Vanus et Eugenea quantumvis vilior agna.

"Eğer verimsizse, övüngense, kadınsıysa, genç bir dişi koyundan yumuşaktır o." (Juvénal, VIII, 14)

"Non enim paranda nobis solum, sed fruenda sapientia est"

"Zira bilgeliği elde etmek yetmez bize, ondan yararlanmak gerekir." (Cicero, De finibus, I, I)

Dionysios, kendi dertlerinden haberi olmayan ama Ulysses'in hastalıklarıyla uğraşan dil bilimcilerle; flütlerini akort edip de kendi davranışlarını düzeltmeyen çalgıcılarla, adaletten söz etmek için didinip de adaleti hayata geçirmeyen hatiplerle alay ederdi.

Eğer zihni öğrenimle daha iyi duruma gelmiyorsa, düşünce yeteneği bu alanda keskinleşmiyorsa, öğrencimin zamanını top oynamakla geçirmiş olmasından daha çok hoşlanırdım; hiç değilse bedeni çeviklik kazanırdı. Bakın bir öğrenci on beş ya da on altı yılı okulda geçirdikten sonra nasıl geriye dönüyor; hiçbir şey yapma yeteneğe sahip değil,

bulabildiği tek üstünlük olan Latincesi ile Yunancası onu evden ayrıldığı zamana göre daha boş kafalı ve daha kasıntı yapmıştır. Oraya zihni dopdolu dönmesi gerekirken kafasını balon gibi taşımış, geliştirip dolduracağı yerde yalnızca şişirmiştir. Sözünü ettiğim öğretmenler, Platon'un safsatacı (sofistler) dediklerinin kardeşleri, insanlara en fazla yararlı olacakları sözünü verenlerle aynı kişilerdir ve kendilerine verilen işi bir dülgerin ya da bir duvarcının yaptığı gibi ıslah etmek şöyle dursun, aksine berbat eden ve berbat etmiş olduklarından dolayı bir de para alan yegane kişilerdir. Protagoras, öğrencilerine ya istediği ücreti ödemelerini ya da onun öğretisinden elde etmiş oldukları yarara ne değer biçtiklerini göstermeleri için bir tapınağa gidip yemin etmelerini önerirdi. Öğrenciler ona bu zahmetin karşılığını öderdi. Bu yasa takip edilmiş olsaydı, deneyimime göre, benim hocalarım sanki kendileri yemin etmiş gibi, çok sıkıntı çekerlerdi.

Kullandığım Perigord halk dilinde, bu sözde bilgiçlere oldukça alaycı bir biçimde 'nallı bilgiçler' denir, sanki bilgiler onlara çekiç vuruşlarıyla harf harf çakılmış gibi. Aslında bu kişiler çoğu kez ortalama anlayışın altına düşmüşe benzerler. Zira bir köylü ya da bir ayakkabı tamircisi bildiklerinden söz ederlerken iddiasız davrandığı halde, bu kişiler beyinlerinde gezinen bilgi birikimleriyle kendilerine büyük havalar verme arzusuyla hiç durmadan kendilerini sıkıntıya sokarlar. Ağızlarından güzel sözler çıkar; ama bunları bir başkası onların yerine uygulamaya koymak zorunda kalacaktır. Galien'i bilseler de, hastayı hiçbir şekilde bilmezler; tartışma konusu sorunun esasını bile kavramadıkları halde, çoktan kafanızı yasa metinleriyle doldurmuşlardır. Her şeyin kuramını bilir onlar – ama bunu uygulamaya koysun diye birini ararsınız.

Evimde kalmakta olan dostlarımdan birinin şu çenebaz kuşlardan biriyle içli dışlı olduğunu gördüm; bu adamla konuşmaları aktarılmış parçalardan oluşan, ama aralarına sıkça günün modası sözcükler serpiştirilmiş tam bir sonsuz konular saçmalığı halinde uzayıp gidiyordu. Dostum bütün gününü kendisine yapılan itirazlara sürekli yanıtlar vermeye çalışan bu sersemle eğlenerek geçirdi. Yine de bilgili, hayli ünlü ve saygın bir devlet görevlisi kisvesi taşıyan bir adamdı.

Vos, ô patritius sanguis, quos vivere par est Occipiti, cæco, posticæ occurrite sannæ.

"Ey soylu Roma yurttaşları, siz ki arkanızda olanları görme ihsanına sahip değilsiniz, sırtınızın arkasından size asılan yüzlerden sakının kendinizi." (Perse, I, 61)

Pek yaygın olan bu tür kişilere kim yakından bakacak olsa, benim gibi fark edecektir ki, bunlar ne kendilerini, ne de başkalarını anlar; bellekleri oldukça dolu olsa da, yargılama

yetileri tamamen boştur – en azından doğaları kendiliğinden bir başkasıyla onları donatmadığı takdirde. Hiçbir zaman edebiyattan başka bir meslek icra etmemiş olan Adrianus Turnebus'da gördüm bu donatma işini. Bin yıldan beri en büyüğü oydu. Giyiminin ve dış görünüşünün ötesinde hiç bir bilgiç tarafı yoktu, ki bunlar önemsiz şeylerdir. Çünkü iç olarak dünyanın en incelmış insanıydı. Onu, bilerek sık sık alışmış olduğu konuların dışındaki işlerde de denedim: Alışlageldiği gibi davranıyordu: açık görüşlüydü, çabuk kavırıyordu, doğru kararlar veriyordu, sanki savaştan ve devlet işlerinden başka bir meslekte bulunmamıştı. İnsandaki güzel ve güçlü nitelikler bunlar:

Queis arte benigna Et meliore luto finxit præcordia Titan.

"Titan Prometheus aklı en iyi kil balçığı ve sanatının özel bir kayrasıyla biçimlendirdi." (Juvénal, XVI, 34)

Ve bunlar kötü bir öğrenim üzerinden bile varlıklarını sürdürürler. Oysa eğitimimizin sadece bizi bozmaması yetmez; bizi kusurlarımızdan arındırması da gerekir. Bazı yüksek mahkemelerimiz (Parlemento) için yargıç alınacağı zaman sadece bilim sınavı yapılıyor. Başka yerler ek olarak adayların zekâ ve yargılarına yeteneğini de göz önünde bulunduruyor. Bunlar bana en iyi yöntemler gibi geliyor; zira eğer bu iki hal de zorunluysa, her ikisinin de birlikte olması gerekir. Ne de olsa bilginin kendisi yargıdan daha az önemlidir; çünkü yargı onu aşabilir, bilgi yargıyı aşamaz. Şu Yunan dizesinin dediği gibi, Zekânın bulunmadığı yerde bilim ne işe yarar Adillüğimizin dirliği için Tanrı'ya şükürler olsun ki, bu adamlar bilgide oldukları kadar zekâ ve bilinç bakımından da iyi yetişmişlerdir!

"Non vitæ sed scholæ discimus." ["Yaşam için değil, okul için eğitiliyoruz."

(Seneca, Epitres, CXV.).]

Öyleyse bilgiyi akla eklemek değil akla katıştırmak gerekir; aklın bilgiye daldırılması gerekirse de, onu bilgiyle sulamamalı. Eğer bilgi aklı değiştirmez, kusurlu durumunu düzeltmezse onu bir kenara bırakmak çok daha iyidir. İki yüzü keskin bir kılıçtır bu; onu tutan el zayıfsa ve kullanmasını bilmiyorsa sahibine zarar verip yaralar;

"ut fuerit melius non didicisse." ["Öyle ki, öğrenmemiş olmak çok daha iyi olacaktı." (Cicero, Tusculanes, II, IV)].

Belki de ne bizim, ne de din bilimcilerin, kadınların çok bilgili olmasını istemeyişimizin nedeni budur. Jean V'in oğlu Bretagne Düğü François, kendisine İskoç prensesi Isabeau ile evliliğinden söz edenlerin, onun basit bir tarzda yetiştirilmiş ve yazın

alanında hiçbir eğitim almamış olduğu eklemeleri üzerine, eşini böyle tercih ettiğini, kocasının gecelik hırkasıyla gömleğini ayırt edebilen bir kadının yeterince bilgili olduğunu söylüyordu. Atalarımızın bilgiyi büyük sorun etmemiş olduklarını, bugün dahi krallarımızın başlıca meclislerinde çok bilgili kişilerle ancak raslantı eseri karşılaşıldığını söylemek pek hayret verici değildir o halde. Eğer bugün bize hukuk bilimi, hekimlik, pedagoğluk ve din bilimi dolayısıyla önerilmiş tek nesne olan kişisel zenginleşmemiz bunları saygın kılmaya yetmeseydi, bu akademik dersler her zamanki gibi çok düşük rayiçte olacaktı kuşkusuz. Bunlar bize ne iyi düşünmeyi, ne de iyi davranmayı öğretmiyorsa çok yazık!

"Postquam docti prodierunt, boni desunt."

["Ukalalar ortaya çıktığından beri, iyilik ehli kişiler görünmüyor artık." (Seneca, Epitres, XCV)].

İyilik ve doğruluk biliminden yoksun olanlara diğer bilimler zararlıdır. Benim aradığım sebep bu değil. Fransa'daki eğitimin amacı kârdan başka bir şey değil. Gerçekten de, doğanın basitçe kazanç getirenlerden daha soylu işlevlere yatkın kıldığı kişiler arasında kendini yazına adayan pek azdır. Ya da bu oldukça kısa bir zaman sürer; zira bu işlevden daha gerçek biçimde zevk almadan, bunlar kitaplarla hiçbir ilgisi olmayan bir mesleğe başvurur. Şu halde, hayatlarını kazanmayı isteyen aşağı sınıftan kişilere sadece kendilerini öğrenime adanmaları kalır. Bu kişilerin hem kendi doğalarından, hem de böyle bir çevrede gördükleri öğrenimleri süresince aldıkları örnekten ötürü akılları en kötü nitelikte olduğundan, bize hiç kuşkusuz bilgi diye sağlanabilen meyvelerin bozuk bir görüntüsünü verir sadece. Zira bilgi ondan yoksun bir akla ışık veremez, ne de bir körün gözlerini açabilir. Onun görevi bu kişiye görüş vermek değil, onu eğitmek ve onda yürüme yeteneğine sahip ayaklarla bacakların bulunması koşuluyla, yürüyüşünü düzeltmektir.

Bilgi iyi bir ilaçtır; ama hiçbir ilaç bozulup kokuşmaksızın içinde bulunduğu kabın kusurlarından kendini koruyacak kadar güçlü değildir. Açık bir şekilde görür ama doğru göremez; dolayısıyla iyinin nerede olduğunu görürse de, onu izlemez. Bilginin nerede olduğunu görür, ama ondan yararlanmaz. Platon'un Devlet'inde yaptığı başlıca düzenleme, yurttaşlara verilecek görevleri onların doğal yeteneklerine uygun olarak dağıtmasıdır. Doğa her şeye muktedirdir ve her şeyi yapar. Topallar, beden çalışmalarını güçlkle yaparlar. Entelektüel çalışma ise zihinsel özürllülere pek uygun değildir. Ruhsal bakımdan soysuz ve aşağı düzeydeki insanlara felsefe yakışmaz. Ayakkabısı yırtık birini gördüğümüz zaman, bu adam ayakkabı tamircisi ise şaşırırız. Aynı şekilde tecrübeler bize gösteriyor ki, diğer

insanlarla karşılaştırıldığında, bir doktor daha az bakımlı, bir din adamı daha az değişimlere uymuş, bir bilgin daha az ehil (uzman) durumdadır. Ariston (Khioslu), filozofların dinleyicilerine zarar verdiğini söylerken çok haklıydı. İnsanların çoğunluğu böyle bir dersten hisse çıkarmaya yatkın değildir; bu dersin olumlu etkileri olmadığı takdirde olumsuz etkileri olacaktır:

"asatos ex Aristippi, acerbos ex Zenonis schola exire."

["Aristippe'nin okulundan ahlaksızlar çıkar, denirdi; Zenon'unkindense yabancılar."]

(Cicero, De natura Deorum, III, XXXI)].

Ksenophon'un Persler'e sunduğu şu güzel öğretim yönteminde, başka milletlerin çocuklarına edebiyat öğretmesi gibi, onların da çocuklarına erdem öğrettikleri görülür. Platon, kendi krallıklarında tahtın devri konusunda büyük oğlun şu şekilde yetiştirildiğini söyler. Çocuk, doğumdan hemen sonra kadınlara değil, değerlerinden dolayı kralın çevresinde en yüksek yetkeden yararlanan hadım ağaların bakımına verilirdi. Bunlar çocuğun bedeninin güzel ve sağlıklı olmasıyla yükümlü olurlar, yedi yaşını doldurunca, ona at binmeyi ve avlanmayı öğretirlerdi. Hadım ağalar, çocuğu on dört yaşına gelince dört kişinin ellerine teslim ederlerdi; ülkenin en bilge, en doğru, en cesur kişileri idi bunlar. Birincisi dini, ikincisi her zaman doğruyu söylemeyi, üçüncüsü arzularına gem vurmamayı, dördüncüsü hiçbir şeyden korkmamayı öğretirdi çocuğa. İster kusursuzluğuyla gerçekten çok yüce ve devletin başlıca yükümlülüğünü oluşturan çocuk eğitiminde çok titiz Lykurgos'a bağlı eşsiz kuruluştaki, ister bizzat ilham perilerinin eyleşmesi içinde olsun belletilecek öğretilerden pek az söz ediliyor demek ki; işte fevkalade dikkate değer bir şey. Sağlıklı doğmuş ve ihtiyaç duyduğu ahlaki değerden başka her bağımlılığı küçümseyen bu gençliğin, çok bilen öğretmenlerimiz yerine, cesaret, bilgelik ve adalet öğretmenine ihtiyacı olması gibi; ki Platon da işte Yasalar kitabında bu örneği işlemiştir.

Eğitim şekli çocuklara, insanlar ve onların yaptıkları işler hakkında soru sorma esasına dayanacaktı. Çocuklar, insanlar ve onların işleri hakkında değerlendirmeleri yaparken övgü ve yergilerinin gerekçelerini de belirtiyorlar ve böylelikle zekâlarını bildikleri gibi haklı ve haksız konusunda (doğru ve adil konusunda) bilgi sahibi oluyorlardı. Astyages, Ksenophon'da Kyros'dan son dersinden anladığını kendisine açıklamasını ister. "Şöyle ki" der Kyros, "okulumuzda iri yapılı bir çocuk, elbisesi dar geldiğinden, bunu daha ufak yapılı bir arkadaşına verip, onun daha büyük beden olan kıyafetini kendine aldı. Eğitimcimiz beni bu durumun hakemi yaptığından, olguların olduğu gibi bırakılması gerektiği ve meselenin iki

çocuk tarafından aralarında halledildiği değerlendirmesini yaptım. Bunun üzerine, eğitimcimiz yanlış yaptığımı söyleyerek payladı beni; zira, ben en uygun gibi görünenin üzerinde durmuştum. Halbuki, her şeyden önce adaletle uygun olana değer vermek gerekiyordu; adalet ise hiç kimsenin malı için baskı altına alınmamasını buyuruyordu." Ve aynen bizim de köylerimizde yaşadığımız gibi, Kyros, "vuruyorum"un (tuptw) geniş zamanını unutmuş olmasından dolayı dolayı kırbaçlandığını ekledi. Öğretmenim o sırada, okulunun buna değer olduğuna beni ikna etmeye çalışmadan önce, hiç değilse "in genere Demonstrativo" ["İşaret sıfatı türü"] üzerine güzel bir söylev vermeliydi. Kısa yoldan gitmeyi isteyenlerdir bunlar; bilgiler, iyi yönde kullanılsa bile, bize sadece bilgelik, dürüstlük ve kararlılık öğretebildiğinden, onlar da çocukların hemen bu vasıfları kazanmalarını istemişlerdir. Çocuklarını sadece öğütler ve sözlerle değil, kulaktan dolma bilgilerin ötesinde yaşam tarzı konusunda biçimlendirerek eğitmeyi istemişlerdir; kafalarında sadece bilgi birikintisi olmasın, varoluş ve yaşama biçimi olsun, bilgi eklenmiş bir şey değil, ama doğal bir nitelik olsun diye uğraşmışlardır. Bu konuda, Agesilaos'a ona göre çocukların ne öğrenmek zorunda olduğu sorulduğu zaman şu yanıtı verdi: "Adam olduklarında ne yapmak zorunda kalacaklarsa". Böyle bir öğrenimin hayran olunacak etkiler yaratması hiç şaşırtıcı değildir.

Hatiplerin, ressamaların ve müzisyenlerin gidip Yunan kentlerinde arandığı, ama yasa koyucuların, devlet memurlarının ve imparatorların Lacedemonya'dan davet edildiği söylenir. Atina'da iyi söz söyleme öğrenilir, buradaysa iyi iş yapma; orada karmaşık bir akıl yürütmeden çıkabilme ve birbirine kurnazca bağlanmış sözcükler altında yatan bir aldatmacayı çözmeye, buradaysa zevk tuzaklarını boşa çıkarma ve büyük bir cesaretle kaderin ve ölümün tehditlerine galip gelme. Orada sözlerle kavga edilir, burada olgularla; orada, aralıksız bir dil kullanımı vardır, buradaysa ruh için sürekli bir çalışma. Şu halde, Antipater'in Lacedomenyalılar'dan elli çocuğu rehin istediği zaman onların yanıt olarak –bizim yapacağımızın aksine– iki misli yetişkin kişiyi vermeyi tercih etmeleri şaşırtıcı değildir. Genç beyinlerin kaybını ülkeleri için ne kadar vahim bulduklarının kanıtıdır bu. Agesilaos, Ksenophon'u yetiştirilmeleri için çocuklarını Sparta'ya göndermeye çağırdığı zaman –dediğine göre–, bu onlara söz söyleme sanatı ya da diyalektik öğretmek için değil, en güzel sanat olan, itaat etme ve emir vermeyi bilmeyi öğretmek içindir.

Sokrates'in, Sparta'da bir metelik bile kazanamadığı halde Sicilya'nın bazı küçük kentlerindeki okullarda nasıl yüklü paralar kazandığını anlatan Hippias ile özgün tarzıyla alay edişi pek eğlendiricidir. Hippias, Spartalılar'ın ne ölçmeyi, ne de hesap yapmayı bildiklerini

ne gramer ne de şiirden anladıklarını söyler; zamanlarını sadece kralların geliş sırasını ve devletlerin kuruluşuyla çöküşünü belleklerinde tutmaya çalışarak harcayan cahil kişiler olduklarını öne sürer. Ama Sokrates, bunun üzerine, onların yönetim biçiminin kusursuzluğunun dökümüyle birlikte, özel yaşamlarının mutluluğunu ve üstün niteliğini kabul ettirerek, sonuçta onu o zamana kadar göklere çıkardığı bu sanatların yararsızlığını anlamaya götürür yine de. Örnekler bize gösteriyor ki, bu savaşçı kentte ve benzerlerinde eğitim kalpleri sertleştirmede ve savaşa alıştırmadığı gibi, daha ziyade yumuşatıp kadınsılaştırıyor. Dünyada bugün görülen en güçlü devlet, aynı şekilde silahlara değer veren ve okumuşluğu küçümseyen Türkler'in devletidir. Bilgili hale gelmesinden önceki Roma'yı daha cesur yürekli bulurum. Günümüzün en savaşçı milletleri en kaba ve en bilgisiz olanlardır. İskitler, Partheler, Timurlenk bunu yeterince kanıtlar bize. Gotlar, Yunanistan'ı talan ettikleri sırada tüm kitaplıkları yangından kurtaran neden, aralarından birinin, bunların düşmana hiç zarar verilmeden bırakılması gerektiği düşüncesini ortaya atmasıdır, çünkü bu kitaplar düşmanı askeri talimden yüz çevirmeye yöneltecek, ev işleri ve tembellikle oyalayacaktı. Kralımız Charles VIII, adeta kılıcını kınından çekmeksizin Napoli krallığına egemen olduğunu gördü; maiyetindeki soylu beyler, bu fethin beklenmedik kolaylığını, İtalya'daki hükümdarların ve soyluların güçlü ve savaşçı olmak yerine, zeki ve bilgili olmak için uğraşmalarına bağladılar.

Montaigne, Denemeler

1.5 Söyleşi/Sohbet:

Makale ve fıkra göre daha samimi bir dille kaleme alınan, okurla konuşma havası içinde yazılan düşünce yazılarına sohbet/söyleşi denir (Kanter,2014:306).

Konuşma havasında kaleme alınan sohbette, herhangi bir konu sınırlaması yoktur. Yazar, herhangi bir konudaki görüşlerini okuyucu ile paylaşır ve anlatımı renklendirmek için çeşitli anekdotlardan, anılardan, fıkralardan yararlanabilir. Oldukça öznel bir anlatıma sahip olan bu türde Türk Edebiyatı'nda Ahmet Rasim, Nurullah Ataç, Şevket Rado, Suut Kemal Yetkin, Falih Rıfkı Atay, Melih Cevdet Anday gibi isimler eserler vermiştir.

Aşağıda sohbet türüne ait bir örnek metin verilmiştir:

GÜLER YÜZ

Asık suratlı insanlardan hoşlanırmısınız desem tabii bana gülersiniz. Zaten ben de biraz gülmeniz için söze böyle başladım. Güler yüze ve gülmeye dair olan bu konuşmayı asık suratla dinlemenizi istemem tabii. Konuşurken söze başladığınız sırada karşınızdakinin

kaşlarını çatıldığını, asık bir suratla sizi dinlediğini görürseniz konuşmak hevesiniz kırılır. Lafi kısa kesip bu tatsız sohbeti bir an önce bitirmeye bakarsınız. Bir de karşınızdakinin sizi güler yüzle dinlediğini, hatta araya biraz da tatlı söz karıştırarak sohbete renk verdiğini göreceksiniz konuşukça konuşacağınız gelir.

Zaten öyledir. Güler yüz her şeyden önce insana cesaret verir. Çünkü güler yüzlü insanlar her kusuru hoş gören, affeden insanlardır. Dünyada ilk adımlarını yeni atmaya başlamış bir çocuğa herkes güler yüzle bakar. Onun her kusuru yapabileceğini ve bütün kusurların affedilmeye layık olduğunu önceden kabul ettiğimiz için çocuk karşısında gülümser bir yüz takınırız. Olgun insanlar yalnız çocuklara değil, herkese affedici, kusura pek aldırmayıcı bir yüzle bakarlar. Bu dünya öyle çatık kaşla dolaşmaya, şunun bunun kalbini kırmaya değer bir dünya değildir. Onun için güler yüzlü insanlar arasında yaşayanların hayatı daha tatlı geçer.

Bazı kimseler vardır, sanki Cenabı Hak onlara gülmeyi yasak etmiştir. Gülümsemeyi akli başında adamın ciddiliğini bozan bir hâl sayarlar. Yüzgöz olmasınlar diye çocuklarına gülmezler; laubali demesinler diye komşularına gülmezler. Kaşları sanki kudretten çatılmıştır. Çalışırken çatık, konuşurken çatıklar. Hatta kendilerine ettikleri zulüm yetmiyormuş gibi gülünlere de kızarlar.

Hayatı böyle saymak çok yanlıştır. Unutmayalım ki, biz insanların hayvanlardan bir farkımız konuşmaksa öteki farkımız da gülmektir. Hiç siz ömrünüzde gülen, kahkahalar savuran bir hayvan gördünüz mü? Zavallılar kim bilir ne kadar gülmek istiyorlardır! Hatta insan kardeşlerinin öyle bazı tuhafıkları vardır ki, onların karşısında herhâlde kahkahalarla gülmek için can atıyorlardır. Ama, ne hikmetse, yüzleri gülmeye elverişli bir şekilde yaratılmamıştır. Kendilerini ne kadar zorlasalar gülemezler. Hâlbuki insanlar, çok şükür, gülebiliyorlar. Bu imkânı niçin kullanmamalı?

Alain filozof, hiddetin bir hastalık olduğunu söyler. Hem de hiddeti öksürüğe benzetir. Nasıl öksürük bir gıcıkla gelirse hiddet de öyledir. Bir kere başladı mı bir kere ile kalmaz; ikide bir öksürdüğünüz gibi ikide bir de hiddetlenir, sağa sola çatarsınız. Bu hastalığın bir tek tedavisi vardır. O da gülmeye alışmaktır.

Gülmeye alışmak deyip geçmeyiniz. İkinci Cihan Harbi'nden önce, belki de Birinci Cihan Harbi'nin yarattığı ruh hâli yüzünden Avrupa'da bazı milletler çok az güldüklerini fark etmişlerdi. Âdeta neşe azalmış, insanlar fazlasıyla somurtur olmuşlardı. Bunun en çok Macarlar farkına varmışlar ve hatırımda kaldığına göre Budapeşte şehrinde insanlara gülmeyi öğreten bir mektep açmışlar. O zaman bu mektebe pek çok öğrenci yazılmış; özel olarak

yetiştirilmiş hocalar gülmeyi ya öğrenmemiş veya unutmuş olan yaşlı başlı öğrencilerine hayatın türlü hadiseleri karşısında evlerinde, çalıştıkları yerlerde, kulüplerde, gazinolarda, hatta eğlence yerlerinde nasıl güleceklerini öğretmişler. O insanlar şimdi ne hâldedirler pek bilmiyoruz ama fi tarihinde insanları biraz olsun gülmeye alıştırmak için harcanan gayret herhâlde boşuna değildi. Nitekim Tagor filozof da kendi hususi mektebinde öğrencilerine günde bir saat gülmeyi, kahkahalarla gülmeyi değilse bile, gülümsemeyi belletiyordu. Japonlarda yüksek terbiye, en büyük matem günlerinde bile gülümsemeyi emreder. Kocası ölen bir Japon kadını ziyaretçilerini gülerek karşılamak zorundadır.

Hayatı iyi karşılamamanın sırrını bulabilmek için her şeyden önce gülümsemeyi öğrenmeli. Belki siz de bilirsiniz: Her hadiseyi güler yüzle karşılayan bir adama, “Eh... Hayatta muvaffak olduğun için sen tabii daima gülersin. Ama biz öyle miyiz ya?” demişler. Adam, bir kere daha gülmüş, “Yanıyorsunuz, hem de çok yanıyorsunuz. Ben hayatta muvaffak olduğum için gülmüyorum. Tam tersine! Güldüğüm için hayatta muvaffak oluyorum.” demiş. Bu söz boşuna söylenmiş bir söz değildir. İçinde bilinmesi gereken bir hakikat saklı.

Soğuğa dayanmanın en emin çaresi soğuğu sevmektir, derler. Gerçekten insan soğuğu aradığı zaman, ne kadar şiddetli olursa olsun, etkilenmez. Sıcacık şehir dururken karlı dağlara çıkanlar, vaktinden önce kışı arayanlar vardır. Karların içinde, gömleklerini de çıkararak bir pantolon âdeta çıplak gezerler. Soğuk, sıfırın çok altında olduğu hâlde onları üşütmez. Soğuğu sevdikleri için ona seve seve dayanırlar. Hayata dayanmanın en emin çaresi de hayatı sevmektir. İnsan bir kere hayatı sevince onun bütün külfetlerine katlanır; hiçbir ağır gelmez. Sizi çok seven anneniz nasıl sizin yüzünüze hep gülerek bakarsa siz de hayata güler yüzle bakar, etrafınızdaki insanlara da neşe verir, hayatın bir kat daha güzelleşmesine hizmet edersiniz.

“Güleriz ağlanacak hâlimize.” diyen şair, emin olunuz ki, hata ediyor. Ağlanacak bir hâl karşısında ağlamaya kalkan adamdan hiçbir fayda gelmez. Fakat gülümseyen adamda, ümit vardır: Bu hâlin bir çaresini bulacak demektir.

Güler yüzün çözemeyeceği hiçbir mesele yoktur. Buzlar güneş karşısında nasıl erirse çetin meseleler de işe güler yüzle başlayan ve öylece devam eden insanların elinde çözülür. Asık surata kapanan kapılar güler yüze açılır.

Bektaşî'nin hikâyesini bilirsiniz: 80 yaşında öldüğü hâlde mezar taşına “5 sene yaşadı” diye yazdırmış. Bu beş sene onun hayatta gülerek, neşe içinde yaşadığı, gam kasavet nedir bilmeden hoşça geçirdiği senelermiş. Hayatınızı yaşadığınız yıllar boyunca uzatabilmek için her anınızı gülerek geçirmeniz gerekir.

Gene bizim bir şairimiz bir dostuna hediye ettiği resminin altına “Ağlarım hatıra geldikçe gülüşüklerimiz!” diye yazmıştır. Bu da güzel bir sözdür. Çünkü en iyi hatıra gülerek geçen günlerin hatırasıdır. Hayatta o günlerin sayısı az olursa insan bir gün gelir, “Ne etmişim de gülmemişim!” diye ağlayabilir.

Yüzünüzden tebessüm eksik olmasın.

Şevket RADO, *Eşref Saat*

1.6 Röportaj:

Röportaj, bir kişiyi, yeri veya sanat dalını, okurlara tanıtmak amacıyla yazılan, inceleme ve araştırmaya dayanan, yer yer ilginç fotoğraf ve belgeleri de içeren gazete ve dergi çevresinde gelişmiş bir yazı türüdür (Kavcar-Oğuzkan, 1999: 229).

Bu türün en önemli özelliği, gerçeğe dayalı olmasıdır. Röportajı yazan kişi, dikkatli bir inceleme ve araştırma yapmalı, gerçeği çeşitli belge ve fotoğraflarla da desteklemelidir. Bu anlamda röportaj aynı zamanda bir belge niteliği de taşımaktadır.

Başlangıçta mülakat sözcüğü yani görüşme anlamında ele alınmakla birlikte radyo ve televizyonculuğun gelişmesi, günümüzde ise internet ortamının da etkisiyle hızla gelişmiş ve önemi artmıştır.

Türk edebiyatında başlangıçta şair ve yazarlarla yapılan görüşmeler şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu türün ilk örneği Ruşen Eşref Üneydin’in çeşitli yazar ve şairlerle yaptığı görüşmelerden oluşan *Diyorlar ki* adlı çalışmasıdır. Yine Üneydin’in *Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal’le Mülakat* adlı çalışması bir başka önemli eserdir (Kavcar-Oğuzkan, 1999:232).

Röportaj türünde Türk edebiyatında zikredilebilecek diğer eserler ise; Mustafa Baydar, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar*; Yaşar Nabi Nayır, *Edebiyatçılarımız Konuşuyor*; Hikmet Çetinkaya, *Yılların Tanığı Üç Yazar*, Gavsı Ozansoy, *40 Yıl Sonra Diyorlar Ki* gibi sıralanabilir.

Aşağıda yazar Sevinç Çokum’la yapılmış bir röportajdan kısa bir bölüm okuyacaksınız.

“● *Bugüne kadarki eserlerinizden ve söyleşilerinizden inandırıcılık unsurunun edebî tavrınızda önemli bir yer tuttuğunu biliyoruz. Duyduklarınız, gördükleriniz ve yaşadıklarınız bu bakımdan eserlerinize sıklıkla alt yapı oluşturabiliyor. Özellikle Kırmalı Etekler’de bunu daha yoğun hissettim. Bir romanın kurgulanmış kahramanı Çise’yi değil*

de doğrudan sizi dinliyormuş algısına kapıldım. Açıkçası sorularım da bu algıya göre birikti kafamda. İlk sormak istediğim de doğru mu algıladım yoksa eser verirken önemseydiğiniz inandırıcılığın dozundan ve kahramanın bir kadın ve yazar olmasından mı kaynaklandı bendeki bu algı?

Kahramanlarımın çoğunu hayatın içinden bile isteye, bazen de farkına varmadan seçtiğimi söyleyebilirim. Tabii arada kurgulanmış tipler veya gerçekte var olsalar da bazı eklemeler yaptıklarım, gerektiğinde bazı yönlerini değiştirdiklerim de oluyor. Kırmalı Etekler romanında da Çise dışındaki kişiler, özellikle kadınlar dönem dönem tanıdığım veya iç parlayan, güldüren yaşantıları, anlatılarıyla unutulmazlar listesinden aktardıklarım... Fırça darbeleriyle tıpkı yazmanın yanı sıra kuklalar yapan Çise gibi kurguyla kardığım suretler bunlar. Özetlersem, benim romana has buluşum olan Abukizm felsefesince tersyüz ederek içini boşaltıp yeniden doldurarak, hiciv, mizah, ironi sanatlarından süzölmüş arayışlarla derlediğim insanlar diyebilirim... Çise bir kadın yazar, romanın bazen birinci kişi ağzından bazen de romancının anlatımıyla yürümesi kahramanı yalnızca kendini anlatan biri olmaktan kurtarmak için bana benzer yanları, benden yansımış bakışları ve görüşleri olabilir; fakat bütünüyle ben değilim. Çünkü onun başka bir hayatı var, benzerliklere rağmen. Çise bu roman için kurgu bir kahraman olarak seçildi. Eğer ben sadece kendimi anlatma yolunu seçseydim o zaman doğrudan doğruya kendim olarak başlar, öyle bitirirdim. Çise evet kurgu, fakat onda bende olmayan ve olan çok şey var. Benim yansımalarım, söyleyip söyleyemediklerim... Romanı otobiyografik eserlere veya anlatı roman türlerine dahil edemiyorum; çünkü roman iki çizgide yürüyor, bugün yaşanan ve olanlar, yani zamanı kaybetmemek adına ara ara hatırlatılan günümüz; diğeri birbirini ilgilendiren ve Çise'nin geçmişteki dönemleriyle ilintili bir boyut... Bu ikincisinde Çise'nin hayatına kazınmış hâlleriyle daha başka çoğu kadın olan insanlar belirip belirip kayboluyorlar. Şu hâlde iki koldan yani şimdiki zamanla geçmiş zamanın kaynaşması hâlinde yürüyen roman bahsettiğim türlerden ayrı bir yapı ortaya koyuyor.

● *Romanın daha başlarında Çise'nin “Piyasada yazılan bir yığın macera, aşk, tatlı erkek tatlı kadın ve tarih romanları, en kanlı cinayetler, şiddet hikâyeleri, mistik mevzular almış yürümüşken sizin yaşanmışlıklarınız, özgün kurulumuz yetersiz değil, dilimizi iyi bilmeyenler için bir yetersizlik söz konusu olabilir. Özgün kurgularınız ve felsefeleriniz kaç kişiyi ilgilendirir.” ifadeleri var. Sonrasında Çise'nin yazar, okur, yayıncı ve eleştirmen/köşe sahibi/edebî kanaat önderleri hakkında başka değerlendirmelerini de okuyoruz. Sondan başlarsak; romanda “... çoklarının ondaki kitap yazma inadını kırmak*

için suskun kaldığı ya da ille politik bir yerlere cı, ci, cu, cü'lere oturtmaya çalıştığı...” biçiminde ifade edilen, söyleşilerinizde de değindiğiniz, yazarların eserlerine göre değil de dünya görüşlerine göre değerlendirildiği düşüncesini taşıyorsunuz. Bu tavır bugün de devam ediyor mu? Görmezden gelinen yazarlar var mı? Varsa sebebi yazarın dünya görüşü mü ya da başka yeni etkenlerden mi söz etmek gerek? Yani bugün bir kitap size göre neye göre yer alıyor kitap dergilerinin kapaklarında, TV programlarında? Mesela edebiyat ödülleri neye göre veriliyor?

Geçmişte edebiyatı bölen, cepheleştiren, ideolojilerdi; yazarlara görsellik veya magazin objektifinden yaklaşım bugünkü kadar önemsenmiş değildi. Bununla beraber 70’li yıllarda reklamın işlevi geçerli hâle gelmiş, yeni yeni vitrinlere konan siyah beyaz yazar fotoğraflarının, gerçek okuyucusu olan dergilerin, bugünkü dağılımıslıktan farklı ve hızlı edebiyat toplantılarının, radyonun ve yeni yayılmaya başlamış televizyonun epeyce işe yaradığı görülüyordu. Ancak bugünkü küresel teknoloji imkânlarının uzağındaydık. Yine de o dönem yani 1960’lardan sonrası, yayıncılık ve yazarlık özellikle 70-80 arası hırsla, tutkulu koşturmacalarla, emekle yapılıyordu. Romanın zaman zaman anlatıcısı olan Çise hem kadınlığından hem de aydın kimliğinden dolayı yeterince değerlendirilememiş bir insandır. Çoğu yerde ayırık otu gibi çıkarılıp atılası bir varlık muamelesi gören, ayrıca sınıfsal ayrıştırmalarla bir yerlere mal edilmek istenen bir kadın yazar. Bir tarafta siyahlılar, kırmızılılar, sarılılar gibi belirli etiketlerle anılmamak ve kendi doğrularıyla ayakta durmak için mücadele verir; çıkarların değil, sanatının peşindedir ve bu tavrına karşı âdeta cezalandırılmaktadır. Anlaşılmamanın iç dürtü ve çatışmalarını yazarlık dışında diğer sanatı olan kuklalarıyla ifade etmektedir. Her kesimin kendisini bir ürün gibi paketleyip ortaya koymadıkçasına karşı savaş verirken kahramanımız giderek insanın birey olarak özgürlüğü ve hakları gibi bir alana kayar. Çise’nin değerlendirmeleri eski ideolojik ayrışmaların yeni biçimleriyle bizi yeniden buluşturuyor bugün. Ben seksenli yıllarda bile yetmişlerden devralınmış o ideolojik parçalanmışlığın edebiyatımıza ve fikir yaşamımıza nasıl balyozlar indirdiğine tanığım. “O bizden mi, sizden mi?” sorularını, ayrı renklerin dillerinin bile farklılıklar gösterdiğini, antolojilerde yayıncının kendi renginden olmayana yer vermediğini, kimi yazarın “Biz onu tanımıyoruz!” hükmüyle dışlandığını çok iyi bilenlerdenim. Edebiyat ortamına bir çeşit sınıf farklılığı aksetmiş, yansımış, ayrışmalar müzmin bir hastalık hâlini almıştı. Sorunlara, olaylara, insanlara sırf insan ve toplum açısından bakmak yerine bizden sizden sempatileriyle veya nefretleriyle bakma illeti... Fakat bugün de kendinden olmayan düşünceye veya eleştiriye tahammülsüzlük devam ediyor ve daha da keskinleşecek. Ben

gençliğimden şu güne insanların sağ sol diye özellikle edebiyat alanında sınıflaştırılmasına karşıyım; doğrusunu söylemek gerekirse her iki grubun içinde bulunmama rağmen, sol da sağ da tam anlamıyla beni kendi yanına çekmedi, çekemedi. Bu görüş sadece bana ait değil, edebiyat çevrelerinde de böylesi bir kanaat oluşmuştur. Herhâlde benim soran, sorgulayan yanım veya aykırılıklarım sebebiyle... Bütünüyle reddetmediler ancak bütünüyle kabullenmediler de... Geçmişte diyelim ki bir taraf yüksek kibriyle başka türlü düşüneni nasıl yazardan saymadıysa, öteki taraf da tahammül edilmez böbürlenmeleriyle yanı başında yetişecek olanları kırdı, dağıttı. Söz gelimi birisi çıkıp usta bir yazarın ölümünden sonra ortalıkta romancı kalmadığını iddia ederek kendisinin roman yazmayı üstlendiğini beyan ediyorsa, değer ölçülerinin nedenli yıprandığı anlaşılır.”

Ayşe ALTINTAŞ, Sevinç Çokum ile Söyleşi, *Türk Dili Dergisi* Şubat 2015

1.7 Gezi Yazısı:

Yazarın gezdiği, gördüğü yerleri çeşitli yönleriyle, kendi izlenimleri çerçevesinde anlattığı yazılara gezi yazıları denir.

Gezi yazılarında sadece gezilip görülen yerin doğal ve tarihi özellikleri anlatılmaz, söz konusu yerin sosyal ve kültürel özelliklerine değinilir (Kavcar-Oğuzkan, 1999: 152). Gezi yazıları yazan kişinin iyi bir gözlemci olması, çevresine dikkat etmesi gerekmektedir. Bir anlamda gezi yazarı özgün olmalıdır. Gezip görülen yer daha önce başkaları tarafından görülmüş olabilir, farklılıkları iyi gözlemek ve okura bunları yansıtmak gerekmektedir.

Gezi yazıları tür olarak oldukça eskidir. Marco Polo, İbni Batuta bu türün önemli örneklerini vermiştir. Türk edebiyatında ise Hoca Gıyasettin Nakkaş'ın *Hıtay Sefaretname'si*, Evliya Çelebi'ni *Seyahatname'si*, Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin *Fransa Sefaretname'si* bu türün ilk örnekleri olarak önemlidir.

19. yüzyıldan itibaren hızla artan gezi yazılarına örnek olarak Ahmet Mithat Efendi'nin *Avrupa'da Bir Cevelan*'ı, Cenap Şahabettin'in *Hac Yolunda* adlı eseri, Falih Rıfkı Atay'ın *Deniz aşırı*, *Tahmis Kıyıları*, *Bizim Akdeniz*, *Tuna Kıyıları*, *Hind*, *Yolcu Defteri* adlı eserleri, Reşat Nuri Güntekin'in *Anadolu Notları*, Azra Erhat'ın *Mavi Yolculuk* ve *Mavi Anadolu* adlı eserleri, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun *Canım Anadolu'sunu* sayabiliriz.

Örnek Metin:

TROYA DOKUZ ŞEHİRLİ TEPEYE DOĞRU

Otobüsümüz Çanakkale Vilayet binasının önünde beklemekte. Grubumuzdan iki profesör, valiye kart bırakmağa gittiler. Otobüste otuz kişiyiz. Hep sabırsızlanıyoruz. Profesörlerden biri gülerek:

- Sabır, çocuklar, sabır! diye sesleniyor. Akha ordusu Troya'yı almak için on yıl bekledi de, siz on dakika bile bekleyemiyorsunuz.

Gerçekten de kabımıza sığamıyoruz. Troya'ya gideceğiz, Homeros'un ölmez destanlarında anlatıp bitiremediği «kutsal İlyon»a. Öylesine heyecanlıyım ki, yanıma yiyecek almağı unutmuşum. Ama içim tok, yıllarca kafamı besleyen, gönlümü doyuran Homeros'un şiiri ile doluyum. Troya'yı görmek nihayet bana da nasip oluyor.¹

Cumhuriyet meydanından hareket ediyoruz. Rüzgâr yüzümüze vuruyor. Serin bir Boğaz rüzgârı, ama bizim İstanbul rüzgârları gibi döneke ve şaşırtıcı değil. Çanakkale'nin rüzgârında bile bir ağırbaşlılık var. Gelibolu'da yatan yüz binlerce kahramanın anılarını kıyıda kıyıya taşıyor sanki!

Yol kıyı boyunca uzanıyor: Gelibolu yarımadası, Kumkale, Seddilbahir gözümüzün önünde. Önümüz, arkamız, çevremiz tarih. Efsane ve tarihle yoğurulmuş bir toprağa basıyoruz. Hem garip değil mi, buranın çağdaş tarihi dört bin yıl önceki macerasına çok benziyor. Yunanistan'dan yüzlerce kral, gemileri, askerleri, silahları ile gelip Troya kapılarına dayanmışlar, on yıl çarpışmışlar, savaşmışlar da, düşürememişler Priamos'un kalesini. Dört bin yıl kadar sonra İngilizler, Fransızlar koca orduları ve donanmalarıyla gene dayanmışlar Boğazlara, vurmuşlar, öldürmüşler, ama alamamışlar Türk toprağını. Hektar, Mustafa Kemal, Troya, Conkbayırı ... isimler birbirine karışıyor kafamda. Kahramanlar toprağı imiş burası.

¹ Türkiye'de genellikle benimsenmiş olan Trova ya da , Truva yazılışı yanlıştır: Fransızca Troie («Trua» okunur) adının Türk harfleriyle yazılışından başka bir şey değildir. Ne yazık ki yarı bilgin, üstelik de politik bazı amaçlar güden kişilerce ileri sürülmüş bu ad koca bir gemiye isim olacak kadar tutunmuştur. Homeros destanlarında Troia olarak yazılan bu şehrin adı eski Anadolu dillerinden gelme olabilir. Kaynağa gidip yurdumuzun yunanöncesi köklerini değerlendirmek varken, bilim ocaklarının bu ödevle hiç ilgi kurmamaları ve Troya adının doğru yazılması için hiç bir şey yapmamaları şaşılacak, üzünelecek bir olaydır. Bizim bunca yıllık çabalarımıza karşın Troya yazılışı bugün daha benimsenmemiştir, ama bir gün benimseneceğine de inanıyoruz (A.E., 1967)

- Bakın, Dardanos şehri görünüyor. Şu karşınızdaki hüyük Troya kral soyunun atası Dardanos'un şehridir. Bu şehir Roma çağında da vardı. Roma generali Sulla ile Pontos kralı Mithradates arasındaki barış Dardanos'ta imzalandı.

- Boğaz'a verilen «Dardanelles» adı buradan mı gelme?

Öyle ya! Eski Yunanlılar Boğazlara «Hellespontos», yani 'Helle denizi' derlerdi. Ama neden? Efsanesini sonra anlatırım. Şimdi, gözüm Troya'yı görmek için sabırsızlanıyor. Ada manzarasını andıran bir önce, küçük bir çay üzerinden çamlığa girmezden geçiyoruz. Prof. Bittel otobüsü durduruyor:

- İşte Dümrek çayı, Homeros'ta adı çok geçen «Simois.» «Simois» ile « Skamandros» (yahut Xanthos) , Troya ovasını sulayan bu iki ırmağın «İlyada» destanında yerleri büyüktür. İlkçağ insanları her ırmakta olduğu gibi, Skamandros ve Simois'te de birer tanrısal varlık yaşadığına inanırlardı. Bu iki ırmak üzerine bakın Homeros neler anlatır: Akhilleus arkadaşı Patroklos öldükten sonra, acıdan gözü dönerek, tekrar savaşa katılır. Önüne gelen Troya'lıları kesip biçer, ölülerini de Skamandros ırmağına atar. Irmakta üstüste yığılan ölüler öylesine çoğalır ki, Skamandros akamaz olur. Yiğide öfkesini başka yere çevirmesini rica eder. Akhilleus onu dinlemez. I rmak kızar ve ovaya taşarak, suları ile yiğidi kovalamağa başlar. Bununla da kalmayıp, Simois'i yardıma çağırır. Her ikisi birden Akhilleus'un peşine takılırlar, yiğit güç duruma düşüp tanrıları yardıma çağırmak zorunda kalır.

Büyük bir su baskınının efsaneleşmesini dile getiren bu hikâyeye, Dümrek çayını ve daha ötede Menderes'i görünce inanmak zor. Ama Çanakkale'ye birkaç haftadan beri yağmur yağmamış. Bugün çelimsiz görünen Menderes ile Dümrek bir kabardılar mı, büyük kahramanları yıldırarak kadar taşkın olabilirler herhalde.

Çok dönemeçli çam ormanlarından yol gitgide yükseliyor. Güzel bir göçmen köyü olan Erenköy'e geliyoruz. Eski Rumeli göçmenleri bunlar. Sonra çıplak köyünden geçerek, Hisarlık'a varıyoruz.

Geldik! Otobüsümüz bir tepenin eteğinde duruyor. Bir de bakıyoruz ki, birkaç otobüs ile bir jeep bizi bekliyor. Ortalık çok kalabalık. Çanakkale valisi eşi ile birlikte grupumuza katılıyor. Biri kız, biri erkek iki ortaokul da öğretmenleri ile birlikte gelmişler. Bir hacca gider gibiyiz. Önümüzdeki tepeye acele tırmanıyoruz.

Azra ERHAT, Mavi Anadolu

1.8 Anı:

Bilim, sanat, edebiyat, politika gibi alanlarda ün yapmış kişilerin başlarından geçen önemli olayları ya da yaşadıkları dönemin siyasal, toplumsal ve kültürel önemli hadiselerini kendi tanıklıklarına ve bilgilerine dayanarak anlattıkları yazı türüne anı ya da hatıra denir (Aktaş-Gündüz, 2005: 189).

Anı yaşanan ya da tanık olunan olayları anlattığı için geçmişe dayanır ve bir anlamda tarihe ışık tutar. Alanında ünlü kişilerin yaşadıklarını gelecek kuşaklara aktarma isteği sonucunda ortaya çıkan anı türü, öznel bir anlatıma dayansa da mümkün olduğunca gerçeği olduğu gibi aktarmaya dayanmalıdır.

Yazarın yaşadıklarını aktarması açısından günlüklere benzese da günlükler günü gününe yazıldığı için yaşananları unutulmaması açısından gerçeğe daha yakındırlar (Aktaş-Gündüz, 2005:190). Anı türünü yalnızca kişilerin başından geçen olaylar şeklinde düşünmemek gerekir, çünkü anılar aynı zamanda o kişilerin yaşadıkları dönemin toplumsal, siyasal ve kültürel durumu hakkında da bize bilgi verir (Kavcar-Oğuzkan, 1999: 125). Bu bakımdan anı yazarı, içten, samimi olmalı ve gerçeklikten uzaklaşmamalıdır.

Türk Dilinin ilk yazılı örnekleri olan Orhun Yazıtları da bir anlamda kağanların anılarına dayanmaktadır (Kavcar-Oğuzkan, 1999: 127). Türk edebiyatında anı türünün ilk örneği Babürşah'ın *Babürname* adlı eseridir (Çetişli, 2012:136). Bugünkü anlamıyla anı türü Tanzimat'tan sonra başlamış ve yaygınlaşmıştır. Ahmet Rasim'in *Gecelerim*, *Falaka*, *Fuhş-i Atik* gibi eserleri, Halit Ziya Uşaklıgil'in *Kırk Yıl*, *Saray ve Ötesi*, *Bir Acı Hikâye* adlı eserleri, Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Edebi Hatıralar*'ı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Anamın Kitabı*, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, *Vatan Yolunda*, *Zoraki Diplomat*, *Politikada 45 Yıl* gibi eserleri, Halide Edip Adıvar'ın *Türkün Ateşle İmtihanı*, *Mor Salkımlı Ev* adlı eserleri, Salâh Birsell'in *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu* adlı eseri, Mina Urgan'ın *Bir Dinazorun Anıları* bu türün Türk edebiyatındaki bazı örnekleri olarak sıralanabilir.

Örnek Metin:

BİRİNCİ BÖLÜM

Yaşlılık ve Ölüm

“İhtiyarlar ne yaparlar? Anılarını yazarlar. Ben de bunu yapıyorum işte. Günce tutma alışkanlığım olmadığı; ancak altmışından sonra ve yalnız yolculuklarımda notlar tuttuğum

İçin, bu dinozorun anıları biraz kopuk kopuk olacak. Üstelik belleğim de hiç güçlü değildir. Bunun nedeni, birçok şeyi kafamdan tamamiyle silmek istememdir belki de. Çünkü bizi derinden yaralayan olayları hiç anmamak, tümüyle unutmak, daha doğrusu unutmuş gibi davranmak zorundayız yaşamaya devam edebilmek için.

Anılarımı yazmaya başlarken seksen iki yaşına bastım. Bu işi tamamlamaya ömrüm vefa eder mi bilemem. Ama bunu deneyeceğim mutlaka. Çünkü belleksiz bir toplum olmamızı önlemek için, herkesin anılarını yazmasını yararlı buluyorum. Köşedeki bakkal gördüklerini kaydetse, sokağındaki evlerin nasıl apartmanlaştığını, orada oturanların ne gibi değişimlere uğradığını, kendi bakkaliyesinin nasıl markete dönüştüğünü anlatsa, bunlar bile ilginç olur bana kalırsa.

Ne var ki, görev bildiğim bu işe bir nebze bencillik de karıştığını yadsıyamam. Çünkü benim gibi, ruhun ölümsüzlüğüne, öteki dünyaya filan inanmayan bir insan, karanlık bir boşlukta yok olmadan önce, çok küçük de olsa, bir iz bırakmak ister peşinde. Tek ölümsüzler sanatçılardır, şairlerdir, yazarlardır, düşünürlerdir. Şimdi ünlü olmasalar bile, ileride değerleri anlaşılabilecektir. Çamurlu bir su birikintisine, bembeyaz, ıslık ıslık ışıldayan çok güzel bir çakıltı atmışlardır onlar. Çamurlu sular nasıl olsa bir gün çekilecek, o güzel çakıltı gün ışığına çıkacaktır. Büyük yaratıcılar, her zaman yaşayacakları, hiçbir zaman unutulmayacakları için, anılarını yazsalar da olur, yazmasalar da. Oysa benim gibi bir öğretmeni, öğrencilerinden, ailesinden, yakın dostlarından başka kim anımsayacaktır? Onlar da öldükten sonra, o öğretmen tümüyle yok olacaktır karanlık boşluklarda.

Anılarıma başlarken, her şeyden önce, gençliğin bir mutluluk, yaşlılığın ise bir mutsuzluk dönemi olduğu mitosunu yıkmak istiyorum. Gençliğin mutluluğu, gençlerin kendileri dışında nerdeyse herkesin inandığı koca bir yalandır. Hiçbir gencin, genç olduğum için aman ne mutluyum dediği duyulmamıştır. Ama her nedense ihtiyarlar ah! gençken ne mutluydum! diyerek kendilerini aldatıp dururlar. Ailesi ve çevresi tarafından az çok korunan bir çocuk, on altı on yedi yaşına varıp, kimliği henüz gelişmeden, kendini savunma mekanizması henüz işlemeye başlamadan; toplumun, insanların, cinselliğin gerçekleriyle ansızın karşı karşıya gelince, nasıl mutlu olabilir ki?

Bir hayli dirençli, iyimser bir insan olduğum için, bu uzun ömrüm boyunca başıma gelen felaketlere dayanabildim ama, on beş ile yirmi beş yaşları arasında çektiklerime bir daha dayanmam gibi geliyor bana. Dertlerime, beni şaşırtan yoğun sevinçler de karışıyordu elbette. Ne var ki, dertler, sevinçlerden ağır basıyordu her zaman. Çünkü kişisel sorunlarım bir yana, dünyanın felaketlerinden, toplumsal düzenin haksızlıklarından, insanların birbirilerine acımasızlığından sorumluyum; bunlara bir çare bulmam gerekiyormuş gibi

bir duyguya kapılmışım. Bu yükümlülüğü her zaman duymakla birlikte, gençliğimde kendimi yalnız sanırdım. Oysa yükümü benimle paylaşan başka insanlar da olduğunu biliyorum artık.

Gençliğimde çok acı çektim, ama şimdiki gençlerin acıları benimkinden bin beter herhalde. Çünkü benim kuşağım, gençliğini ve gençliğin sorunlarını umutlu bir dönemde yaşadı hiç olmazsa. O birinci ve tek cumhuriyet gözümüzün önünde kurulmaktaydı. Eğer çalışırsak, doğru dürüst eğitim görürsek, aç biilaç ortalarda kalmayacağımızı biliyorduk. Güçlü bir umut içimize öyle derin kökler salmıştı ki, şimdi yaşadığımız toplumsal felaketler, hortlayan gericilik bile, benim gibi dinozorları hala yıldıramadı.

Oysa liberal denilen ekonominin o yağmacı ve vahşi kapitalizminin yıkıcı rekabet ortamı içinde bocalayan Turgut Özal'ın zavallı veletlerinde, bu türden bir umut hiç yok. Çok çalışsalar da, üniversiteler bitirseler de, aç kalacakları korkusundan kurtulamıyorlar. Ne yazık ki, çoğunun amacı, bizim kuşağın amacından bambaşka. Bizler, kendimizi her açıdan en iyi biçimde eğitip, hem çevremize yararlı olmak, hem de huzur içinde yaşamak isterdik. Onlar ise, ellerinden geldiği kadar çok para kazanmak istiyorlar. Çünkü bizlerin her şeyden önemli saymadığımız para, onların tek güvencesi. Bir insanın, insanca yaşayabilecek kadar para kazanması şarttır elbette. Ama Özal veletleri, çok çok para, gerektiğinden fazla para kazanmak istiyorlar. (İkide birde Özal veletleri diyorum. Çünkü bu berbat zihniyet, Turgut Özal'ın o çirkin vizyonlarından kaynaklandı. Rahmetli, 12 Eylül darbecilerinden çok daha fazlakötülük etti bu memlekete. Çünkü darbeciler gibi işkence yoluyla bedenlere hasar vermekle yetinmedi, kafalara hasar verdi.) Zenginleri sevdiğini açıkça söylemekten hiç utanmayan bir adamın etkisine kapılıp para hırsına teslim olan, kültürü önemsemeyen, tiyatroya, klasik müzik konserine, resim sergisine gitmeyen, kitap okumayan bu gençlerin, sanatın insana verebileceği hazlardan yoksun kalmaları yüreğimi parçalıyor. Paranın yaşamlarını zenginleştirmediğinin, kişisel sorunlarına da bir çözüm getiremeyeceğinin iş işten geçtikten sonra farkına varacaklardır. Üstelik I.Q'nun yetmediğini, bir işi yönetene iş hayatında başarı sağlamak için bile E.I.Q. (Emotional Intelligence Quotient) gerektiğini, Amerikalılar bile anladılar artık. Bu duygusal zekâ ise, kitap okuyarak, müzik dinleyerek, tablolara bakarak, yani sanatla gelişebilir ancak."

Mîna URGAN, *Bir Dinozorun Anıları*

1.9 Günlük:

Ruzname, jurnal, günce, hatıra defteri gibi isimlerle anılan günlük, yazarın yaşadığı olayları günü gününe tarih tutarak anlattığı yazılardır (Adıyaman,2014:340).

Günlükler yaşanan anı bugüne taşıırken, diğer edebi türlere göre daha gerçekçidirler. Edebiyat tarihçileri, araştırmacılar için önemli birer kaynak görevi gören günlükler, herhangi bir şeyi kanıtlama amacı gütmeyen ve son derece öznel bir dile sahiptir.

Batı’da bilhassa 19. Yüzyılda gelişen bir tür olan günlük Türk edebiyatında pek yaygın bir tür olmamakla birlikte Abdülhak Şinasi Hisar’ın *Geçmiş Zaman Köşkleri*, Halit Fahri Ozansoy’un *Eski İstanbul Ramazanları*, Samiha Ayverdi’nin *Hey Gidi Günler Hey* , Nurullah Ataç’ın *Günce*, *Gazi Günlüğü*, *Uçuş Günlüğü*, Ece Ayhan’ın *Başbozuk Günceler*, Adalet Ağaoğlu’nun *Damla Damla Günler* adlı eserleri bu türün örnekleri olarak zikredilebilir.

Örnek Metin:

“19.10.1960

Dün ve bu sabah mektep kaçacağımı. İmtihanlara gidemedim. Bu sabah ders programımı ders ders yazmağa çalışıyorum. Saatleri Ayarlama hep çözülme şekli bulunmuş bir karışıklık halinde. Dün geceki yağmur durdu. Hava yavaş yavaş açılıyor. Bu sabah sisli havada Üsküdar’ın Şemsi Paşa’ya kadar olan büyük, menekşe rengi galip, bir ayrı burun gibi görünüyor. Deniz sıkılamen, menekşe ve zümrüt içinde. Dostum ağaç dün geceki tecrübeden sonra dinleniyor.

Bu sabah ikinci, bir haftadan beri, belki üçüncü defadır ki ‘Beşinci Senfoni’yi dinliyorum. Ve bana daima büyük bir roman hissini veriyor. Yalnız bir noktada, baş tarafında motif çalışmalarının arasından birinci kemanın cümlesi çıktığı zaman şiirin kendisi oluyor.

Ah bütün bunları bugünkü zihnî çalışmayı yirmi sene evvel elde etmiş olsaydım. (Opus 110 bozulmuş, fakat en sevdiğim 111 olduğu gibi. Buna çok üzüldüm.) Burada da her şeye yeniden başlamak lazım. Kemanın bu sesi ikinci kısmın sonuna doğru ve bütün eserde yer yer devam ediyor. Fakat cümle aynen geçmiyor. Bu cümlemin tahlilini yapabilmek yahut bir yerde okumak isterdim. Beethoven büyük istismarcı.

‘Eşik’e bu dersle döneceğim ve mümkün olursa yeni romanı onunla yazacağım. Ben sonuna kadar çömez ve talebe kalacağım. Bilmem kim kazanır? Mutlak istiklâllerini ilân edenler mi, ben mi?

(...)”

Ahmet Hamdi TANPINAR

1.10 Yaşam Öyküsü/Biyografi:

Alanlarında tanınmış kişilerin yaşam hikâyelerinin anlatıldığı yazılara biyografi denir. Yaşam öyküsü gerçeklere olabildiğince bağlı kalındığı, açık, sade bir dille ve tarafsız bir görüşle yazılan yazılardır. Yaşam öyküsü yazılan kişi hakkındaki bilgiler ve veriler kendi içinde belli bir sıra takip edilerek yazılır. Kişinin doğumundan başlayarak, çocukluk ve gençlik yılları, eğitim hayatı, mesleki hayatı, başarıları, ölümüne kadar geçen süreç anlatılır.

Yaşam öyküsü yazılacak kişi hakkında iyi bir araştırma yapılmalı, kişinin yakın çevresinden, hakkında yazılanlardan ve yaşıyorsa kendisinden bilgiler toplanmalıdır. Nesnel bir tür olan yaşam öyküsünde gerçeklere bağlı kalınmalı, belge ve tanıklıklara yer verilmelidir. Bu bakımdan yaşam öyküsü yazıları birer belge niteliği taşımaktadır.

Klasik Türk Edebiyatında karşımıza çıkan “tezkire”dir. Şairlerin hayatlarını anlatmak için hazırlanan ve “tezkire-i şuara” (şairler tezkiresi) diye anılan yapıtlar da bu türün bir örneğidir.

Recaizade Mahmut Ekrem’in, *Kudemadan Birkaç Şair*, Muallim Naci’nin *Osmanlı Şairleri*, Beşir Fuad’ın *Viktor Hugo*, Süleyman Nazif’in *Mehmet Akif*, Mehmet Kaplan’ın *Namık Kemal Hayatı ve Eserleri*, Olcay Önerioy’un *Halit Ziya Uşaklıgil, Romancılığı ve Romanımızdaki Yeri*, Birol Emil’in *Mizancı Murad Bey, Hayatı ve Eserleri*, Nurullah Çetin’in *Behçet Necatigil, Hayatı, Sanatı ve Eserleri* bu türün örneklerindendir.

Örnek Metin:

Turgut Uyar

A. Turgut, Ahmet Turgut, Tangar, T.U.
(d. 4 Ağustos 1927 / ö. 22 Ağustos 1985)

“Turgut Uyar, altı kardeşin beşincisi olarak Ankara’da dünyaya gelmiştir. Annesi Fatma Hanım, babası harita subayı Hayri Bey’dir. Babası 1931 yılında emekli olduktan sonra ailesiyle birlikte İstanbul’a yerleşmiştir. Turgut Uyar ilköğrenimine İstanbul Edirnekapı’daki Hırka-i Şerif İlkokulu’nda başlamış ve Molla Aşkî’deki 5. İlkokul’dan mezun olmuştur. Ortaöğrenimini ise askerî yatılı öğrenci olarak Konya Askerî Okulu (1941) ve Bursa Işıklar Askerî Lisesi’nde (1946) tamamladı. Ardından yine askerî bir okul olan Askerî Memurlar Okulu’nda okuduktan (1947) sonra memur olarak orduda göreve başladı. 1958’e kadar o yıllarda Kars’a, sonra il olduğu için Ardahan’a bağlanan Posof, Samsun-Terme ve Ankara’da askeri memur olarak çalıştı. Bu tarihte askeriyedeki görevinden istifa ederek Türkiye Selülöz ve Kâğıt Sanayi (SEKA) Ankara Şubesinde çalışmaya başladı. 1967 yılında buradan emekli olmuştur. Şair 1946 yılında Yezdan Şener ile evlenmiş 1966’ya kadar süren bu evliliğinden Semiramis, Tunga ve Şeyda adlarını taşıyan üç çocuğu olmuştur.

Emekliliğin ardından Tomris Uyar’la evlenerek (1969) İstanbul’da yaşamaya başlayan Turgut Uyar’ın Tomris Uyar’la vefatına kadar devam eden bu evliliğinden Hayri Turgut isimli bir çocuğu olmuştur. Şair, geçirdiği bir rahatsızlık neticesinde elli sekiz yaşında hayata veda etmiştir (1985) (<https://www.biyografi.info/kisi/turgut-uyar>; TBEA; Şenderin 2012: 144).

Çocukluğundan itibaren edebiyata ve özel olarak şiire ilgi duyan Turgut Uyar ilk şiiri “Yâd”ı *Yedigün* dergisinde yayımlamıştır (1947). Bunu *Kaynak* dergisinde yayımlanan ve derginin başlatmış olduğu şiir yarışmasında ikincilik ödülü aldığı “Arz-ı Hâl” (1948) şiiri takip etmiştir. Aynı adı taşıyan ilk şiir kitabı *Arz-ı Hâl* 1949 yılında M. Çetin Tezcan’ın *Akşamüzeri Türküsü* ile birlikte ortak kitap olarak yayımlanır (Kaynak Yayınları). Uyar, daha sonra *Kaynak*, *Varlık*, *Yeditepe*, *Pazar Postası*, *Dost*, *Değişim*, *Türk Dili*, *Yeni Dergi*, *Papirüs*, *Oluşum*, *Gösteri*, *Yeni Düşün* gibi dergilerde şiir, eleştiri ve deneme türlerindeki ürünlerini yayımladı. 1963-65 yılları arasında 24 sayı çıkan *Dönem* dergisinin kurucuları arasında yer aldı. Yeni Türk şiirinin geçtiği evreleri Abdülhak Hâmid’den itibaren, her şairden bir şiir alarak incelediği yazılarını *Bir Şiirden* (1983) adıyla kitaplaştırdı. Ayrıca, şiir üzerine yazdığı yazılar, söyleşiler ve soruşturmalara verdiği cevaplar toplanarak *Korkulu Ustalık* (Hazırlayan Alaattin Karaca, 2009) adıyla yayımlanmıştır. İkinci şiir kitabı *Türkiyem* (1952) de ilki gibi hece ölçüsü kalıplarını da kullanan, memleket edebiyatı şairlerini andırır biçimde Anadolu motiflerini işleyen denemelerdir.

Turgut Uyar asıl üçüncü kitabı *Dünyanın En Güzel Arabistanı*'ndan (1959) başlayarak yeni şiirin öncü şairleri arasında sayılmıştır. İkinci Yeni anlayışıyla yazdığı bundan sonraki şiirleri *Tütünler Islak* (1962), *HerPazartesi* (1968), *Divan* (1970), *Toplandılar* (1970), *Kayayı Delen İncir* (1981) adlarıyla yayımlandı. Toplu şiirleri, eklemelerle birlikte *Büyük Saat* (1984) adıyla yayımlanmıştır.

Turgut Uyar'ın *Dünyanın En Güzel Arabistanı* adlı eseri, 1953'ten beri dergilerde yayımlanan ve kendisinden birkaç yıl öncesinden itibaren kitap olarak basılmaya başlayan Oktay Rifat'ın *Perçemli Sokak* (1956), İlhan Berk'in *Galile Denizi* (1958), Cemal Süreya'nın *Üvercinka* (1958), Edip Cansever'in *Yer Çekimli Karanfil* (1958) ve Sezai Karakoç'un *Körfez* (1959) adlı kitaplarıyla birlikte Türk edebiyatında yeni bir akımın temsilci ve öncü kitapları arasında sayılmıştır. Bu akımın içerisinde Turgut Uyar, gerçekçi gözleme dayanan ve zengin imgeler, uzun ve geniş soluklu dize ve anlatım tarzı ile öne çıkar. Bu anlatımın en önemli öğeleri; öyküleme, iç konuşma, bilinçaltının uzak yakın çağrışımlar oluşturan sıçramaları, yer yer nesir cümlesine benzeyen dize yapısıdır. Bütün bunlar daha Anadolu'da görev yaptığı dönemde yazılan ilk şiirlerindeki tipler, bireyin yalnızlık ve sıkıntılarını yansıtan davranış tasvirleri ve şairin geniş birikiminden gelen evrensel ve geleneksel malzemenin poetik dönüştürümü ile birleştiğinde İkinci Yeni şiirinin en özgün ve güçlü seslerinden birisi olan Turgut Uyar'ın şiiri ortaya çıkar. Onun lirizminin merkezinde çağdaş bireyin hâllerini son derece çarpıcı imgelerle aktarması gelmektedir.”

Yılmaz DAŞCIOĞLU

1.11 Öz Yaşam Öyküsü/Otobiyografi:

Sanat, siyaset, bilim gibi alanlarda tanınmış kişilerin kendi yaşam öyküsünü anlattığı yazılara otobiyografi denir. Birinci kişi ağzından anlatılan otobiyografi, kişinin herkes tarafından bilinmeyen yönlerinin öğrenilmesini sağlar. Öznelliğin ağır bastığı otobiyografide yazar merkeze kendisini alarak, tıpkı biyografide olduğu gibi kronolojik bir sıra takip ederek kendi yaşamını anlatır.

Otobiyografi yazarı dönemini yansıtmaya gibi bir kaygı taşımaz, olayları kendi penceresinden anlatır.

Türk edebiyatında seyrek olarak karşımıza çıkan öz yaşam öyküsü türüne örnek olarak Muallim Naci'nin *Ömer'in Çocukluğu*, Nigâr Hanım'ın *Nigâr binti Osman: Hayatımın Hikâyesi*, Halikarnas Balıkcısı'nın *Mavi Sürgün* adlı eserleri sayılabilir.

Örnek Metin:

Hayatımın Kısa Bir Öyküsü

Benim adım Zehra Nur Selman. 16 Şubat 2003'te İstanbul'da doğdum. Annemin adı Ayşe, babamın adı Mustafa'dır. İsmail ve Emre adında iki kardeşim var. On bir tane ispinoz kuşuna bakıyorum. Çünkü kuşları ve hayvanları seviyorum. Balık tutmayı, müzikle uğraşmayı spor yapmayı seviyorum. On yılı aşkın süredir Fatsa/ Ordu'da yaşıyorum. Anaokulunu, ilkokulu ve ortaokulu 19 Mayıs Ortaokulu'nda okudum. Çok defa birincilik ve ikincilik ödülü aldım. Altıncı sınıfta devletin bursluluk sınavını kazandım. Başarıyla ortaokulu tamamladım.

Liseye giriş sınavı olan TEOG'dan oldukça iyi bir sonuç elde ettim. Yaşadığım bölgeye yakın olan fen lisesini yaklaşık bir puanla kaçırınca Bursa/Osmangazi'de Ahmet Hamdi Gökbayrak Fen Lisesi'nde ailemden uzak yatılı olarak öğrenim görmeye başladım. Burada çok güzel arkadaşlar ve hobiler edinmeme rağmen akademik olarak yeteri kadar başarılı olamayınca benim için işler kötü gitmeye başladı. Ama en azından burada güzel arkadaşlıklar edindim ve basketbol, çizim, müzik gibi alanlar ile ilgilenmeye başladım. Buradaki başarısızlığımın yanına ailemden uzak olmam da eklenince en iyi seçenek olarak ailemin yakınındaki Naire Çikayeva Anadolu Lisesi'ne nakil oldum. Öğrenimime burada devam ettim. Ama eski motivasyonum kalmamıştı. İyi kötü eğitimime devam ederken alan seçimi zamanı geldi. Sayısal alanda yetkin olmayışım ve eşit ağırlık istemediğim için İngilizce okumaya karar verdim. İngilizce'de oldukça iyiydim ve seviyordum. Ama okulda o sene dil sınıfı açılmadı. Bu yüzden eşit ağırlık alanında eğitimime devam ettim. Bunca olandan sonra neredeyse tüm motivasyonumu kaybetmişim.

Üniversite sınavına oldukça az çalıştığım için çok da iyi bir sıralama yapamadım. Ailemin zoruyla da ilk senemde tercih yaptım. Şu anda Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde okumaktayım.

YAZIM KURALLARI

2.1 Noktalı Virgül (;)

1. Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur: *Erkek çocuklara Doğan, Tuğrul, Aslan, Orhan; kız çocuklara ise İnci, Çiçek, Gönül, Yonca adları verilir.*

Türkiye, İngiltere, Azerbaycan; Ankara, Londra, Bakü.

2. Ögeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur: *Sevinçten, heyecandan içim içime sığmıyor; bağırmak, kahkahalar atmak, ağlamak istiyorum.*

At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır. (Atasözü)

3. İki den fazla eş değ er ögeler arasında virgül bulunan cümlelerde öz neden sonra noktalı virgül konabilir:

Yeni usul şiirimiz; zevksiz, köksüz, acemice görünüyordu. (Yahya Kemal Beyatlı)

SIRA SİZDE

Soru: Mutluluk (I) malda değil candadır (II) insan (III) ancak canı çektiği şeyi elde etmekle mutlu olur (IV) başkalarının hoşuna giden bir şeye sahip olmakla değil (V)

Yukarıdaki parçada numaralanmış yerlerden hangisine noktalı virgül (;) getirilmelidir?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

Yanıt: Yukarıdaki şıklarda noktalı virgül getirilmesi gereken yer b şıkkıdır.

OKUMA/DİNLEME- ANLAMA ÇALIŞMASI

3. Aşağıdaki metni okuyun ve metinle ilgili sorulara yanıt verin.

HARİTADA BİR NOKTA

"Çocukluğumdan beri haritaya ne zaman baksam, gözüm hemen bir ada arar; şehir, vilâyet, isimlerinden mavi sahile kayar Robinson Cruseu'yu okumuşumdur herhalde; unuttum, gitti. Onun zoruyla mavi boyaların üstünde bir garip ada ismini okuyunca hûlyaya daldığımı sanmıyorum.

Romanlar yüzünden adaları sevdiğimi pek ummuyorum, ama belki de o yüzdendir. Haritada ada görmeyeyim. İçimde dostluklar, sevgiler, bir karıncalanmadır başlayıverir.

İşte çocukluğumun ve gençliğimin haritalarındaki adalar, beni, sonunda bir gün özlediğim gibi bir adaya tesadüfen bırakıverdiler. Yaşım orta yaşı bulmuştu ama, nihayet asıl yuvama dönmüştüm. Sanki on dört yaşında sarışın bir oğlanken basıp gitmişim. Bir motor beni büyük şehirlere götürmüştü. Yaşamıştım Cebim para görmüştü. Kumar görmüştüm. Hırsızlık, mahpushane görmüştüm. Aç yatmıştım. Para çalmıştım. Sevmiş, sevilmişim. İşte bitkin, yorgun, işte hepsini, hepsini yitirmiş; gittiğim motorla yine geri dönmüştüm.

Şimdi namuslu insanlar arasında başım önüme eğilmiş, gülmeden, eğlenmeden, müsamaha dolu kötülüğü göz kırpmışından anlayınca cesareten canavar kesilecek bir insan haliyle sessiz, sakın, ağzına vur lokmasını al bir hâlde balığa çıkacak, iyiliklere hasret duya duya ömrümün sonunu da kesik bir nefesle bahtiyar bitirecektim.

Sonbahar uzun ve güzel geçti. Çardaklardaki yapraklar kırmızının en son hâline doğru ağır ağır kızara kızara, kırmızının renk oyunları içinde, düşmeden evvel ne kadar sallanıp durdular.

Bir sabahı. Kayık, hulyalarındaki gibi balıktan dönmüştü. Nevaleler vapura verilmişti. Şimdi ağları denize çarpa çarpa yıkıyorlardı.

Balıkhanede hiç tutmayan, fiyat bile verilmeyen on, on beş dülger balığı, kayığın küpeşesinde hâlâ canlı, ince zar gibi kanatlarıyla titreyordu. Biraz sonra işlerini bitirmiş olacaklar, hepsi orta parmaklarına birer dülger balığı takarak çekip gideceklerdi. Umduğum gibi dülger balığı çorbası çok evlerde tütecekti.

Kayığı temizleyenler sekiz kişi idi. Yedisi bizim adadandı. Sekizincisini, zayıf, sarı, hastalıklı adamı hiç görmemişim. Ne kadar dostça, ne kadar içten bir sevgi ile çalışıyordu.

Balığın bol çıkmaya başladığı duyulduğu zaman dışarıdan da insanlar gelirdi. Dışarıdan ırıba katılanlar almazlardı, gemi tayfası ile reis, gönüllerinden ne koparsa o kadar balık verirdi kendilerine.

O adam da bir dülger alabilmek, bu balığı hak etmek için elinden geleni yapıyordu. Nihayet iş bitti. İki büyük dülger balığını reis kış altına attı. Tayfalardan birine:

- Bunu bize götür sonra dedi, ötekileri de pay yap.

Üçer tane alanlar oldu. Dışarıdan gelen bir tane versinler diye bekledi. Yüzünde tatlı bir gülümseme ve çalışmaktan doğabilmiş hafif bir kırmızılık vardı. Bu kırmızılık pay dağıtan adamın elinde bir tek balık kalıncaya kadar adamın yanağında durdu. Sonra birdenbire uçtu. Yüzündeki gülümseme önce tehlikeli bir hâlde dondu. Sandım ki böyle, bütün ömrünce böyle donuk bir tebessümle kalıverecek adam. Etrafına bakındı. Kendine bakan birini gördü. Gülümseme, yüzünde birdenbire bir meyve gibi çürüyüverdi. Gözleri hayretle büyüdü. Son balığı kayıktaki adam, rıhtıma fırlatmıştı. Adamın yüz ifadeleri nerede ise yine eski temiz, memnun hâlini, taze meyve hâlini alıverecekti. İki adım attı. Elini balığa doğru uzatmak üzere eğildi. Ama ötekilerden, baş parmağına irisinden bir dülger balığı takmış birisi, kocaman çizmeli ayağını dülger balığının sırtına bastı:

- Ne o? dedi; hemşerim. Dur bakalım. Dağdan gelip bağdakini kovmayalım.

Adam elini çekti. Bir şey söylemedi. Söyleyemezdi. Söyleyecek hâlde değildi. Rıhtım kahvesine doğru yürüdü.

Dışarıdan kahvenin önündeki seyircilerden bir seslendi:

- Bırak yahu! O adam da çalıştı. Veriver bir tane, ne olur? Kalkmış, nerelerden gelmiş işte.

- Ne yapalım, gelmesinler. Kırmızı mumla davet mi ettik biz onları? O balığın bir iki buçukluğu var. Balık çıkmadığı zaman yanaşmıyorlar ağı temizlemeğe hiç. Yağma yok hemşerim.

Kayıktakilerden hiçbiri kalkıp da:

- Ayıptır yahu, ver adama demedi.

Bir ikisi, en umduklarım konuşacak gibi oldular. Bekliyordum. Şimdi, umduklarımdan birisi payına düşen balıktan birini, en küçüğünü adama doğru fırlatacak diye bekledim. Reis kahvenin önünde kahvesini öttürüyor, kayığın asıl tayfasına keyifle bakıyordu.

Hadiseye karışan adam:

- Ayıptır yahu dedi, ayıp.

Bu sefer konuşacaklarını, hatta paylarına düşenden en küçüğünü fırlatacaklarını sandıklarım-dan biri:

- Sen karışma bakalım babalık! Fazla söylenmeye başladın. Ayıp ne demek?

- Babanızın malı mı deniz, sizin?

- Onun babasının malı mı?

- Değil ama gelmiş kayığınıza çalışmış bir kere.

- Kim gel çalış demiş ona? Gelmeseydi...

Balık verilmemiş adam, kahvenin bir iskemlesine çökmüştü. Kahveci başına dikilmişti. Kahveciye:

- Kalkacağız, kalkacağız, dedi.

Ayağa kalktı. Kendisi için lâf işitmiş adama:

- Zararı yok, hemşerim dedi, zararı yok. Vermesinler. İstemez.

Gözükten vapura doğru yürüdü. Küçük adımlarla bir Şarlo gibi seğirterek uzaklaştı.

Söz vermiştim kendi kendime: Yazı bile yazmayacaktım. Yazı yazmak da bir hırstan başka ne idi? Burada namuslu insanlar arasında sakın ölümü bekleyecektim; hırs, hiddet neme gerekti? Yapamadım Koştum tütüncüye, Kalem, kâğıt aldım. Oturdum. Adanın تنها yollarında gezerken canım sıkılırsa küçük değnekler yontmak için cebimde taşıdığım çakımı çıkardım. Kalemi yonttum. Yonttukten sonra tuttum öptüm. Yazmasam deli olacaktım."

Sait Faik ABASIYANIK

SIRA SİZDE

Metinle ilgili aşağıdaki soruları yanıtlayınız.

SORULAR

1. Yukarıdaki hikâyenin ana düşüncesi nedir?
2. Yukarıdaki hikâyenin başlığı niçin “Haritada Bir Nokta”dır?
3. Yukarıdaki metinde yazarı bu öyküyü yazmaya iten sebep nedir?

KONUŞMA

4.1 Vurgu ve Tonlama

Diksiyon başlığı altında ele alacağımız bir başka önemli konu da vurgu ve tonlamadır. Bu derse kadar genel anlamda diksiyon ve İstanbul Türkçesi, nefes, fonetik ve artikülasyon üzerinde duruldu. Vurgu ve tonlama ise doğru, etkili ve güzel konuşmanın son aşamasını oluşturmaktadır.

Türkçede vurgu iki başlık altında ele alınmalıdır: *Kelime vurgusu ve cümle vurgusu*. Sırayla her ikisini de örneklerle görelim.

4.2 Kelime Vurgusu

Kelime ya da sözcük vurgusu bir kelimedeki herhangi bir hecenin diğerlerine göre daha baskılı söylenmesidir. Bazılarınca hece vurgusu diye adlandırılrsa da bu, kafa karışıklığına neden olmaktadır. Kelime vurgusunu göstermek için vurgulu hecenin altına çizgi çekilir:

AÇIK

KAPALI

SEVGİ

ÇANKIRI

Türkçede kelime vurgusu genellikle son hecede bulunur. Yani bir kelimedeki çoğu zaman son hece baskılı söylenir. Buna karşın bazı kelimelerde ise *gerilek vurgu* devreye girer ve vurgu sondaki hece yerine orta veya ilk heceye kayar. Çevremizdeki alelade nesneleri ve kavramları karşılayan kelimelerde vurgu hemen daima son hecededir. Aşağıdaki buna uygun örnekleri görebilirsiniz:

• <u>YANGIN</u>	<u>ORDU</u>
• <u>KAPI</u>	<u>SALDIRGAN</u>
• <u>GEZİ</u>	<u>KESMECE</u>
• <u>ALTIN</u>	<u>ÇEKMECE</u>
• <u>BİRİNCİ</u>	<u>SÜRGÜN</u>
• <u>HİRSİZ</u>	<u>TERSİNE</u>
<u>KESİNTİ</u>	<u>UYDURMACA</u>

Kişi ismi olarak karşımıza çıkan özel isimlerde de vurgunun çoğunlukla son hecede olduğunu görürüz:

- AHMET BELGİN
- TARKAN GÖKSEL
- ŞİNASİ MELİKE

Türkçede kelime vurgusunun başta veya ortada olması durumuyla en çok yer isimlerinde karşılaşılmaktadır. Şehir, bölge, semt vb. yer isimlerinde *gerilek vurgu* devreye girer ve vurgu öne gelir. Aşağıdaki örneklerde bu durumu görmekteyiz:

- BOLU ANKARA
- İZMİR ERZURUM
- BURSA ÇANKIRI
- YOZGAT MARDİN

Aşağıdaki yer isimlerinde yine *gerilek vurgu* olmakla birlikte bu kez ilk hecede değil orta hecede bulunmaktadır:

- İSTANBUL EDİRNE
- SAKARYA ANTALYA
- MANİSA ISPARTA

Yer isimlerindeki vurgu ile ilgili dikkat edilmesi gereken bir başka önemli konu ise sonu -tan hecesi ile bitenler içindir. Böyle isimlerde vurgu daima son hecede yani -tan hecesindedir:

YUNANİSTAN BULGARİSTAN

HİNDİSTAN PAKİSTAN

HIRVATİSTAN MOĞOLİSTAN

Türkçede *gerilek vurgunun* devreye girdiği yerlerden biri pekiştirmelerdir. Son ekli bir dil olan Türkçede kelimenin anlamını pekiştirmek için bazen kelimenin önüne de ek getirilebilir. Böyle olduğunda vurgu, pekiştirmeyi sağlayan ekin üzerinde bulunur:

BEMBEYAZ YAMYASSI

Nidalarda yani seslenmelerde de çoğunlukla *gerilek vurgu* ile karşılaşırız. Birine seslendiğimiz vakit kelime vurgusu daha çok ilk veya orta hecede bulunur:

KARDEŞLERİM!

VATANDAŞLAR!

KEMAL!

TANKUT!

Kelime vurgusunun anlamı belirlemede çok önemli olduğunu söylemiştik. Bu durum bilhassa yazılışları aynı ama anlamları farklı kelimelerde karşımıza çıkar. Bazı kelimeler hem yer ismi hem de cins isim olarak kullanılabilir. O zaman vurguyu doğru yapabilmek yanlış anlaşılmanın da önüne geçer. Söz gelimi, “Bodrum” kelimesi hem bir evin alt katı, deposu hem de Muğla ilinin ilçesi, tatil merkezi olarak kullanılabilir. Aşağıdaki cümleye göz atalım:

- **YAZLARI BODRUM’DA GEÇİRİYORUM**

Bu cümlede geçen Bodrum kelimesi yer ismi olarak kullanıldığı için vurgu ilk hecededir: **Bodrum**. Öteki anlamda kullanıldığında ise vurgu sonda olmalıdır: **Bodrum**. Türkçede buna benzer pek çok örnek gösterilebilir. Aşağıdaki iki cümlede geçen “Avcılar” kelimesinin farklı kullanımlara göre nasıl farklı vurgu aldığına dikkat ediniz:

Avcılar çaylarını içip aramızdan ayrıldılar.

İstanbul’un Avcılar ilçesinde deprem riskinden söz ediliyor.

Demek ki yazılışları aynı olan bazı kelimelerde anlam, vurguya göre değişebilmektedir. Öyleyse bu tür kelimeleri telaffuz ederken vurguya özellikle dikkat etmek gerekir.

4.3 Cümle Vurgusu

Cümle vurgusunda bir kelime veya kelime grubu diğerlerine göre baskılı söylenir. Türkçede cümle vurgusunu tespit edebilmek için öncelikle cümle türüne ve yüklemine bakılır. Yüklem çekimli bir fiilse ve cümle kurallı ise vurgu yüklemiden hemen önceki kelimedir. Örnekte görüldüğü gibi:

- **DİLEK, YARIN ERKENDEN OKULA GİDECEKMİŞ.**

Bir isim cümlesi söz konusuysa yani yüklem çekimli bir fiilden değil de isim veya isim soylu bir kelimden oluşuyorsa cümle vurgusu yüklem üzerinde:

- **GÖRDÜĞÜM EN HAYLAZ ÇOCUK SENSİN!**

Türkçede de öteki dillerde olduğu gibi bazen kurallı değil de devrik cümle kurarız. Başka bir deyişle, söz dizimi özne-tümleç-yüklem şeklinde olmayıp yüklem başta veya ortada kullanılabilir. Bu durumda cümle vurgusu yine yüklemi oluşturan kelimedede olacaktır:

- **YAKLAŞIYOR YAKLAŞMAKTA OLAN!**

Aşağıdaki sıralı cümlede vurgulu söylenmesi gereken kelimeleri siz bulunuz.

- **DÜN, DÜNDÜR; BUGÜN BUGÜNDÜR!**

4.4 Tonlama

Vurgu ile çok yakından ilgili olan tonlama sözün anlam nüanslarını ifade etmekte büyük bir rol oynamaktadır. Sesin alçaltılıp yükseltilmesi ve ses rengi ve perdelerinin değiştirilmesi tonlamayı verir (Demirel, 2019: 103). Kişinin konuşurkenki duygu ve düşünceleri, olaylara gösterdiği tepki vb. tonlamanın farklılaşmasına sebep olur. O zaman bir kelime veya cümle bağlama göre birbirinden çok farklı anlamlara gelecek şekilde söylenebilir. Aşağıdaki cümleleri hem soru hem de şaşkınlık ifade edecek şekilde söylemeyi deneyiniz:

-NASIL OLUR?

-NE DİYORSUNUZ?

Bu anlam nüanslarını verebilmek için vurgu ve tonlamaya ne kadar ihtiyaç duyulduğu ortadadır. Alanın usta isimlerinden Ülkü Giray'ın tonlama konusundaki önerisi son derece dikkate değerdir: “Ses, orta tonda ve bükümlü olmalı; yeknesak, monoton olmaktan kaçınılmalı” (2007: 18).

ÖZET

Birinci bölümde düşünce yazılarının genel özelliklerinden bahsedildi. Okuyucuya bilgi vermek, onun düşünce ve kanaatlerini değiştirmek, etkilemek amacıyla kaleme alınan yazılara ise düşünce yazıları denir. Söz konusu metinlerde çoğunlukla dil göndergesel işlevde kullanılırken, metnin açık ve anlaşılır olmasına dikkat edilir.

Kendi içlerinde farklı özelliklere sahip makale, fıkra, deneme, söyleşi, anı, eleştiri, günlük, röportaj, gezi, söyleşi, yaşam öyküsü, öz yaşam öyküsü türlerinin özellikleri, birer örneklerle beraber verildi.

Yine bu bölümde *Deneme* nasıl yazılır, yazarken nelere dikkat edilir üzerinde duruldu.

Ayrıca *noktalama işaretlerinden noktalı virgül*'ün (;) kullanım yerleri işlendi.

Okuma/dinleme-anlama çalışmasında Sait Faik Abasıyanık'ın “Haritada Bir Nokta” hikâyesi işlendi. Hikâyenin ana düşüncesi ile yan düşünceleri buldurmaya yönelik sorular soruldu.

Diksiyon başlığı altında **vurgu ve tonlama** konusu işlendi. Söze anlam katmada kelime ve cümle vurgusu ile tonlamanın önemi üzerinde duruldu.

KENDİMİZİ SINAYALIM

SORULAR

1. (I)Deneme, biraz öykü biraz söyleşi biraz eleştiri biraz da şiirdir.(II)En çok da şiirdir.(III)Onu gazete ya da dergi yazısından ayıran da bu şiir yanıdır.(IV)Diyeceğim o ki denemede anlatım, şiirdeki gibi kurulur.(V)Ne bir eksiği vardır sözün, ne de artığı.(VI)Bir tek sözcüğü bile kıpırdatmazsın yerinden.(VII)Her sözcük yoğun anlamla yüklüdür çünkü.

Yukarıdaki parçada numaralanmış cümlelerin hangisinden başlanarak “Denemenin şiire benzeyen özelliğinin ne olduğundan” söz edilmiştir?

- a) I
- b) II
- c) III
- d) IV
- e) V

2. Onu haftada bir ziyaret ederdim. Üstadı başında lacivert bir bere, sırtında kaşmir bir ceket, elinde makas, bahçede bulurdum. Telaşsız, yumuşak adımlarla gelir, ölçülü bir nezaketle misafirlerini karşılardı. Sonra hayal ötesi bir çay masası kurulurdu. Yerdik, bütün açgözlülüğümle yerdim. Ziyafet, akşam garipliği, daha doğrusu, ayrılık garipliği çökerken bir piyano konseriyle sona ererdi.

Bu parçanın yazı türü aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Söyleşi
- b) Deneme
- c) Fıkra
- d) Günlük
- e) Anı

3. Kitap vardır, ancak tadına bakılmak içimdir; kitap vardır, yutulmak, kitap vardır çiğnenmek, özümsemek içindir. Başak deyişle kimi kitapların insan ancak birkaç bölümüne göz atmalı, kimisini baştan sona şöyle bir okuyup geçmeli, pek azını da her ayrıntı üzerinde titizlikle durarak adamakıllı okumalı. Birtakım kitapları da insan, araçlar yardımıyla başkalarının çıkardıkları özetlerden okur; ama bu ancak daha az önemli konularda, değersiz kitaplarda başvurulacak bir yoldur.

Bu parça aşağıdaki yazı türlerinden hangisine örnek gösterilebilir?

- a) Makale
- b) Eleştiri
- c) Fıkra

d) Söyleşi

e) Deneme

4. Antep,16 Aralık. Lisede bir konferans verdim. Öğrenciler üzerinde bir etkim oldu mu olmadı mı kestiremiyorum. Nedir ki öğretmenlerinin yanında hepsi de ağızlarını açmadan sözlerimi dinlediler. Daha sonra öğrencilerle birlikte okulu gezdim. Öğlen yemeğini yemekhanede onlarla yedim. Bu gece mutlu, huzurlu uyuyacağım.

Bu parçanın yazı türü aşağıdakilerden hangisidir?

a) Anı

b) Biyografi

c) Otobiyografi

d) Günlük

e) Eleştiri

5. Ertesi sabah Svetlana'yı Taşkent'te bırakarak uçağa bindik. Semerkant'a doğru yola çıktık. Semerkant bize serin geldi. Havaalanındaki kahvede oturup dinlendik önce. Sonra Timur'un eşleri ve çocukları için yaptırdığı mezarlığa gittik. Bunların tümünün kimlere ait olduğu bilinmiyor. Burada bir zamanlar büyük bir uygarlık kurulmuş olduğunu anlıyoruz. Bu merdivenlerden bir zamanlar Timur'un aksayarak çıktığını düşünmek kişiye ürpertici bir tarih tadı veriyor. Oradan da gene Timur'un yaptırdığı Büyük Camii'ye gidiyoruz.

Bu parçanın alındığı yazı türü aşağıdakilerden hangisidir?

a) Anı

b) Gezi

c) Biyografi

d) Deneme

e) Söyleşi

6. Tanpınar'ın bazı gözlemlerinde Ataç'ın denemeciliğini aydınlatan kimi ipuçları buluyoruz. Doğrudur, onun yazdıkları, hangi tür içinde gösterilirse gösterilsin, ister günce, ister eleştiri, ister mektup adını taşıyın, bütünselliği içinde ele alındığında, "ses perdesi değişen bir sohbet" güncel karşılığıyla bir "söyleşi"dir bir bakıma. Böyle nitelendirebilir, böyle adlandırabiliriz. Hiç de yanılmış olmayız.

Yukarıdaki parça aşağıdaki türlerden en çok hangi ikisinin özelliklerini taşımaktadır?

a) Deneme – fıkra b) Günlük – söyleşi c) Günlük – deneme d) Deneme – söyleşi

e) Makale – fıkra

7. Aşağıdakilerden hangisi iyi bir eleştirinin özelliklerinden biri değildir?

a) Üzerinde düşünülen, yazılan yapıt bütün yönleriyle ele alınmalıdır.

b) Eleştirmen eserle ilgili düşüncelerini, "sevdim, beğendim, beğenmedim" gibi

sözcüklerle belirtmelidir.

- c) Eleştiri, ele alınan yapıta, ondan alınan örneklerle bağlı kalmalıdır.
- d) Eşleştirmen esere ön yargılarla değil, nesnel bir biçimde yaklaşmalıdır.
- e) Eleştirmen eleştirisini nesnel nedenlere dayandırarak yapmalıdır.

8. Aşağıdakilerden hangisi anı türünün özelliklerinden biri değildir?

- a) İnsanoğlunun yaşadığı, geride bıraktığı olay ve durumları anlatır.
- b) Yaşanılmakta olan zaman dilimini değil, yaşanılmışı anlatır.
- c) Bu türün yazarları, yaşadıkları dönemdeki yazılı ve yazısız kaynaklardan yararlanabilirler.
- d) Bu yazılar, yazarın kişisel yönleri yanında o dönemin gerçeklerini yansıtan aynalardır.
- e) Bu yazıların üstüne mutlaka yazıldığı günün tarihi atılır.

9. Sanat, bilim, edebiyat ya da başka alanlarda ünlenmiş bir kişi kendi hayatını kendi ağzından anlatırsa, yani oturup yazarsa buna — denir. Bu tür yazılarda her şeyi anlatanın ağzından öğreniriz, bu nedenle de öznedir.

Yukarıdaki parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- a) biyografi
- b) anı
- c) otobiyografi
- d) günlük
- e) gezi

10. İnsanın içini dökmeden edemediği dakikalar olur. Bir dost, bu dakikalarda erişilmez bir değer kazanır. Ama her şey bir dostu söylenmez ki... Onun için, hele bir insan yazarsa, içinin gizli kıvrımlarını görmesini biliyorsa, masasının başına geçip kalemi eline almadan edemez. İç dünyasının inceliklerini yazıya döktükten sonra üzerine bir de tarih atar. İşte — dediğimiz, yazarın kendi kendisiyle bu alçak sesle konuşmasından doğmuştur.

Yukarıdaki parçada boş bırakılan yere aşağıdaki yazı türlerinden hangisi getirilmelidir?

- a) deneme
- b) makale
- c) fıkra
- d) günlük
- e) eleştiri

11. Aşağıdaki şıklardan hangisinde kelime vurgusu yanlış gösterilmiştir?

- a) Kalem
- b) Çiçek
- c) Söylenti
- d) Ankara
- e) Sakarya

12. Aşağıdaki cümlelerden hangisinde vurgu yüklem üzerinde değildir?

- a) Beni bir başkasıyla mı karıştırdınız?
- b) Size en iyi hizmeti sunan kişi bendim.

- c) İndir perdelerini şu biten günün.
- d) Görünmez bir mezarlıktır zaman.
- e) Hiçbir kalbe kapısı kırılarak girilemez.

YANIT ANAHTARI

1-d, 2-e, 3-e, 4-d, 5-b, 6-d, 7-b, 8-e, 9-c, 10-d, 11-d, 12-a

KAYNAKLAR

- Aktaş, Şerif ve Gündüz, Osman (2005). *Yazılı ve Sözlü Anlatım Kompozisyon Sanatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Altıntaş, Ayşe. (2015). “Sevinç Çokum ile Söyleşi”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* Sayı 758.
- Daşcıoğlu, Yılmaz.(2020). “Turgut Uyar”. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/turgut-uyar> 15.07.2022 tarihinde erişildi.
- Demirel, Serhat (2019). *Sözün Sesi. Diksiyon ve Hitabet*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Enginün İnci-Kerman Zeynep. (2008). *Günlüklerin Işığında Tanpınar’la Başbaşa*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erhat, Azra. (1969). *Mavi Anadolu*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Giray, Ülkü (2007). *Türkçeyi Güzel Konuşma ve Okuma Kılavuzu*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Gümüş, Semih. <https://oggito.com/icerikler/adalet-agaoglundun-romanini-anlamak/65562>. 14.07.2022 tarihinde erişildi.
- Haşim, Ahmet. (1981). *Bize Göre* (Haz. Mehmet Kaplan).
- Şinasi. (1960). “Tercümân-ı Ahvâl Mukaddimesi”, *Makaleler, Külliyyât IV* (Haz. Fevziye Abdullah Tansel) Ankara: Dün-Bugün Yayınevi
- Urgan, Mîna. (1998). *Bir Dinozorun Anıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.